

Recreatieparken en het platteland

Onderzoek naar de invloed van recreatieparken op de omgeving

Auteur	Carolien Hilderink s1671464
E-mailadres	carolienhilderink@hotmail.com
Telefoonnummer	06-13709035
Onderwijsinstelling	Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit	Ruimtelijke Wetenschappen
Masteropleiding	Vastgoedkunde
Afstudeerbegeleider	prof. dr. D. Strijker
Beoordelaar	prof. dr. E.F. Nozeman
Plaats en datum	Eibergen, mei 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
1. Inleiding	9
1.1. Probleemschets	9
1.2. Probleem- en doelstelling	11
1.3. Vraagstelling	11
1.4. Onderzoeksstrategie	12
1.5. Leeswijzer	14
1.6. Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	14
2. Kernbegrippen	15
2.1. Vakantie	15
2.2. Toerisme	16
2.3. Recreatie	17
2.4. Platteland	18
2.5. Recreatiewoningen	18
2.6. Beantwoording deelvraag	21
3. Maatschappelijke ontwikkelingen	23
3.1. Historie	23
3.2. Lange termijn ontwikkelingen	25
3.3. Motieven om met vakantie te gaan	31
3.4. Beantwoording deelvragen	33
4. Vraag en aanbod recreatieparken	36
4.1. Aanbod	36
4.2. Vraag	40
4.3. Doelgroepen	43
4.4. Beantwoording deelvragen	45

5.	Platteland en recreatie	47
5.1.	Mythes en percepties	47
5.2.	Beelden	48
5.3.	Recreatieve ontwikkelingen	51
5.4.	Ruimtelijke effecten	52
5.5.	Economische effecten	53
5.6.	Ruimtelijke kwaliteit	53
5.7.	Beantwoording deelvragen	56
6.	De praktijk	57
6.1.	Uitleg multicriteria analyse	57
6.2.	Criteria en variabelen	59
6.3.	Waterpark Yn'e Lijte	64
6.4.	Recreatiepark Het Vennenbos	66
6.5.	Park Scorleduyn	66
6.6.	Bungalowpark Kastelenhof	66
6.7.	Vergelijking	67
7.	Conclusie	70
	Bronnen	75

Voorwoord

De scriptie die voor u ligt is uitgevoerd ter afsluiting van de masteropleiding Vastgoedkunde. Dit heeft plaatsgevonden aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Er is onderzoek gedaan naar de invloed van recreatieparken op de omgeving.

De ontwikkelingen op het platteland hebben mij, als plattelandsbewoner, altijd al geboeid. Tijdens het kijken van het televisieprogramma Landroof werd mijn aandacht getrokken door het fenomeen 'bungalowparken'. Recreatiewoningen werden lange tijd gezien als niet serieus onderdeel van de vastgoedbranche. Er is echter sprake van een groeimarkt. Een combinatie van deze aspecten leidde tot het onderwerp van mijn scriptie; Recreatieparken en het platteland, onderzoek naar de invloed van recreatieparken op de omgeving.

Tot slot wil ik mijn vriend André, mijn familie en vrienden bedanken voor hun steun, betrokkenheid en adviezen.

Veel leesplezier!

Carolien Hilderink
Eibergen, mei 2011

Samenvatting

Op het platteland heeft een verschuiving plaats gevonden van agrarische productieruimte naar consumptieruimte. In het verleden domineerde de landbouw, tegenwoordig zijn in toenemende mate niet-agrarische functies (wonen en recreatie) van belang. De vraagstelling die als leidraad voor dit onderzoek geldt is als volgt: Op welke manier hebben recreatieparken invloed op de omgeving? Om antwoord te krijgen op deze vraag is gebruik gemaakt van literatuurstudie en is er een Multi-criteria analyse gedaan.

Voor de Tweede Wereldoorlog bestonden er zomerhuisjes in de vorm van een vrijstaand stenen of houten huis, gebouwd op een eigen stukje grond in een mooi gebied. In de jaren zestig verschijnen de zomerhuizen in complexen waarbij elk huis een eigen terreintje heeft en waar de groen- en recreatievoorzieningen en infrastructuur gemeenschappelijk zijn. Aan het einde van de jaren zestig kwam de echte doorbraak naar parken met vakantiehuisjes. Recreatieparken zijn uitgerust met allerlei voorzieningen; van zwembad, bowlingbanen tot restaurants en winkels. Het aantal recreatiewoningen is gestegen van 67.476 in 1992 naar 103.041 in 2009. In de Noorzebadplaatsen en bij de Groningse / Friese / Drentse zandgronden is het aantal accommodaties van verblijfsrecreatieve logiesvormen het grootst. De bezettingsgraad van huisjescomplexen ligt tussen de 33 en 38%.

Invloed

De invloed van een recreatiepark op de omgeving is sterk te koppelen aan het type landschap. Een recreatiepark in een open landschap heeft een negatieve invloed op de omgeving. Deze parken zijn namelijk goed zichtbaar vanuit de omgeving en hierdoor wordt het beeld dat Nederlanders van het platteland hebben, rust, ruimte, groen en koeien, verstoord. Open landschappen zijn zeekelegebieden, laagveengebieden en droogmakerijen. Deze landschappen zijn te vinden in Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, Friesland, Groningen en Flevoland. Recreatieparken die in een gesloten, kleinschaliger gebied hebben minder invloed op de omgeving. Heuvelland, zandgebied en rivierengebied behoren tot de meer gesloten landschappen. Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg zijn provincies waar deze gesloten landschappen te vinden zijn.

Indien er in de omgeving van een recreatiepark alleen kleine plaatsen gelegen zijn is er sprake van een grotere invloed op de omgeving dan als er grote dorpen/steden in de omgeving aanwezig zijn. Door de nabijheid van grote kernen is de druk van een recreatiepark op de omgeving minder, de bezoekers verdelen zich meer.

Het aantal faciliteiten dat een park biedt kan ook op verschillende manieren benaderd worden. Indien een park veel faciliteiten bezit kan dit als positieve invloed op de omgeving worden gezien, men blijft dan vaker op het recreatiepark zelf aanwezig met als gevolg dat de invloed op de omgeving beperkt is. Door de faciliteiten van parken ook toegankelijk te maken voor de plaatselijke bewoners maken op die manier kennis met de parken, parken kunnen zich op die manier positief profileren richting de

burgers. Burgers profiteren hierdoor mee van de parken en voelen minder weerstand tegen de parken en de parkgasten. Het economische aspect speelt ook een rol. De lokale ondernemers verdienen minder geld indien de bezoekers minder uitstapjes maken. Voor plattelanders is het echter wel van groot belang dat zij zich realiseren dat er nieuwe economische impulsen nodig zijn om het platteland leefbaar te houden.

Het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling vinden burgers belangrijk. Een schoon milieu en een onaangetast landschap zijn belangrijk voor de toekomst van het landelijk gebied. Als bestemmingen duurzaam ontwikkeld worden, komt dit de kwaliteit van het aanbod en van de vakantie-ervaring van de toerist ten goede. Duurzame parken, die ecologisch verantwoord en energiezuinig zijn hebben minder invloed op de omgeving. Grootschalige parken zullen door de omvang al snel meer overlast qua verkeer, geluid en dergelijke veroorzaken. Deze grootschalige parken, waar een groot deel van de bevolking in geïnteresseerd is, hebben echter wel een positieve invloed op de economische aspecten. Duurzaamheid speelt nu nog maar een kleine/geen rol bij de meeste recreatieparken.

Toekomst

Het landelijk gebied zal de komende decennia ingrijpend veranderen. Deze dynamiek moet gebruikt worden om het aanbod aan recreatiemogelijkheden te laten meegroeien met de behoeften van de samenleving. In de toekomst moet er voor gewaakt worden dat er her en der recreatieparken ontstaan. Eerst moet worden bekeken of er recreatieparken in de betreffende omgeving gelegen zijn en of deze een succes zijn of niet. Mocht het recreatiepark niet goed functioneren, dan moet er eerst gekeken worden of het recreatiepark aangepakt kan worden alvorens een nieuw recreatiepark te plannen. Gewaakt moet worden voor het ontwikkelen van grootschalige parken, gericht op sensatie en spanning, dichtbij kwetsbare natuurgebieden. De invloed van een dergelijk recreatiepark is te groot voor dergelijke gebieden. Een deel van de mensen zoekt rust en ruimte in het landelijk gebied, een ander deel zoekt meer avontuur en wil iets beleven in het landelijk gebied. Diversiteit van recreatieparken is van groot belang. Zo kunnen verschillende typen mensen een vakantie naar hun eigen behoeften vinden. De diversiteit van de landschappen, maar ook van de recreatieve omgeving moet behouden blijven. Het landelijk gebied is zeer divers en verandert voortdurend doordat het dynamisch is en het onder invloed staat van maatschappelijke, economische, technologische en ruimtelijke ontwikkelingen. Het is dan ook niet mogelijk om één visie te maken voor heel Nederland. Per gebied zal bekeken moeten worden hoe er invulling aan gegeven wordt.

Recreatieparken moeten gezien worden als een positieve factor om de gemeenschap, de plaats en de bezoekers in zijn behoeften te voorzien. Tevens moet rekening worden gehouden met de omvang, het landschap en het karakter van het gebied waarin ze zijn gesitueerd. Nederlanders vinden het platteland belangrijk voor de Nederlandse identiteit en cultuur. Voor een grote groep mensen is ruimte, rust, natuur en groen van groot belang. Veel mensen denken bij het platteland aan rust en ruimte, verder overheersen in de beeldvorming de agrarische functies zoals boeren, landbouw en koeien. Als

de agrariërs uit het landschap verdwijnen, zal dit negatieve gevolgen hebben voor de aantrekkelijkheid van het landschap. Het landelijk gebied moet een afspiegeling vormen van de samenleving.

Een duurzaam gebouwd park, ecologisch verantwoord, past beter in het landschap. De bezoekers van een dergelijk park zijn vaak ook op zoek naar rust, ruimte en groen. Bij duurzame ontwikkeling gaat het om ontwikkeling, die in de behoefte van de huidige generaties voorziet zonder dat het vermogen om toekomstige generaties in hun behoeften te voorzien wordt aangetast. Het gaat hierbij om behoeften van zowel toeristen als ondernemers. Bij recreatieparken moet het lange termijn perspectief belangrijker zijn dan het korte termijn perspectief. Het is belangrijk dat er harmonie tussen toerist en bevolking is, burgers moeten profijt hebben van toerisme. Draagkracht is een belangrijk begrip hierbij. Hiermee wordt bedoeld dat een gebied maar een beperkt aantal mensen/activiteiten kan verdragen zonder dat de ecologische, economische, sociale en culturele duurzaamheid in het gedrang komt. Toerisme draagt door de zorg voor bijvoorbeeld behoud van landschappelijke en cultuurhistorische aspecten op bestemmingen ook bij aan duurzaamheid.

Recreatieparken moeten inspelen op vergrijzing. Leegstaande recreatieparken, of recreatieparken die meer leegstaan dan gemiddeld kunnen omgebouwd worden tot zorgwoningen. Veel recreatiewoningen zijn gelijkvloers, wat ideaal voor ouderen is. Tevens kan er servicecentrum bij komen, zodat alle faciliteiten die ouderen nodig hebben aanwezig zijn.

Een grootschalig park dat gelegen is in een gesloten landschap, nabij grote kernen, met een aantrekkelijke en diverse bouwstijl en oog voor duurzaamheid heeft de meeste meerwaarde voor een gebied. De huidige parken zijn vaak naar binnen gericht en hebben het contact met de maatschappij verloren. Ze staan op zichzelf in het landschap. Per recreatiepark moeten keuzes gemaakt worden voor bepaalde typen consumenten en differentiatie. Aandacht voor meer variatie bij de recreatieparken is van belang, de vakantieganger moet met een verhaal thuis kunnen komen. Hierbij is diversiteit in de bungalows en aandacht voor duurzaamheid, thematisering en beleving van groot belang.

1. Inleiding

Er was eens een projectontwikkelaar, die naast twee boeren woonde. Toen de twee boeren stopten met boeren verzond de projectontwikkelaar een plan.

Actievoerders: Daar komen 350 woningen, van allemaal dezelfde huizen, het is net een Vinex woonwijk met winkels, sportvoorzieningen, zwembad, fietsenverhuur, daaromheen komt de golfbaan.

Daar waar de actievoerders alleen maar reden tot klagen hebben ziet de projectontwikkelaar louter positieve kanten.

Projectontwikkelaar/gemeente: We gaan hier een prachtig natuurgebied maken, het is nu agrarisch gebied en het heeft qua natuur geen enkele waarde. Er staat alleen maar maïs en gras en er is geen wild aanwezig. Er gebeurt hier niets, het is een prachtige dag maar er is geen mens. De projectontwikkelaar heeft samen met de gemeente het idee om dit gebied om te vormen tot een bungalowpark en natuurgebied. De gemeente wil een economische impuls in haar gebied.

Actievoerders: Ze beginnen met zo'n park, maar niemand heeft eerst gedacht, hebben we er überhaupt behoefte aan? In dit gebied zou nooit woningbouw mogen plaatsvinden, maar je mag er wel 350 vakantiebungalows neerzetten. Hoe kan dit?

Bovenstaande situatie is afkomstig uit het televisieprogramma Landroof, dit programma was de aanleiding voor het onderwerp van deze scriptie (aflevering 2, 2008). Recreatie en toerisme zijn sterk in opkomst in het buitengebied. Het aantal toeristisch-recreatieve voorzieningen neemt toe en het aantal bezoekers stijgt. Deze ontwikkeling heeft natuurlijk invloed op het platteland. Maar op welke manier hebben recreatieparken invloed op de omgeving en hoe gaat het platteland daarmee om?

1.1. Probleemschets

In het verleden werd het Nederlandse platteland gedomineerd door de landbouw en bracht het voornamelijk voedsel en grondstoffen voort. Het platteland heeft nog steeds een hoofdzakelijke agrarische gebruiksfunctie, tegenwoordig zijn echter de niet-agrarische functies (wonen, natuur, waterberging en recreatie) in toenemende mate belangrijk. Op het

platteland heeft dus een verschuiving plaats gevonden van agrarische productieruimte naar een consumptieruimte (Steenbakkers et al, 2008).

Na de Tweede Wereldoorlog raakten de veranderingen in de landbouw in een stroomversnelling, de voedselproductie moet efficiënter, intensiever en in grotere hoeveelheden (Beunders en Boers, 2003). In deze periode voerde de overheid grootschalige ruilverkaveling en schaalvergroting door. De agrarische sector moderniseerde en industrialiseerde in een flink tempo met als gevolg dat het aantal agrarische hectares vermindert en er steeds meer ruimte wordt ingenomen door andere activiteiten, functies, gebruikers en actoren.

Welvaart wordt in de stad vergaard, het verlangen naar buiten komt daarna (Graaf, 2007). In alle tijden hebben stedelingen die rijk genoeg waren, de stad willen ontvluchten. Zij gingen buiten wonen, voorgoed of in deeltijd. Bevoorrechte stedelingen verruilden in de negentiende eeuw de stinkende industriële steden voor een plek langs water en groen. Minder bevoorrechte stedelingen trokken ook naar buiten, naar de volkstuinten aan de randen van de steden.

De afgelopen decennia is de flexibiliteit in tijd en ruimte sterk toegenomen. De verwachting is dat deze toename door zet in de nabije toekomst. De belangrijkste factoren in dit proces zijn de ontwikkeling van de welvaart en de ontwikkeling van de automobilititeit. De keuzeruimte op de woningmarkt is hierdoor groter geworden. Voor steeds meer mensen zijn de kenmerken, rust, ruimte, groen en water belangrijk bij hun woonomgeving. Deze kenmerken vindt men voornamelijk bij het landelijk wonen. De vraag naar dorps wonen en naar buiten wonen zal nog verder toenemen (Hermans en De Roo, 2006). Landelijk wonen is echter niet voor elke burger mogelijk. Recreatiewoningen zijn vrijwel altijd wel binnen het bereik van de mensen. De één gaat op vakantie naar een recreatiepark en brengt de vakantie door in een recreatiewoning. De ander koopt een recreatiewoning als 'tweede woning'. Hierbij verblijft men bijvoorbeeld door de weeks in de reguliere woning en in het weekend in de tweede woning (de recreatiewoning). De meeste recreatiewoningen zijn in parken gelegen, ook wel recreatieparken, vakantieparken en bungalowparken genoemd. In deze scriptie wordt het begrip recreatieparken gebruikt.

De bouw van recreatiewoningen werd lange tijd gezien als een niet-serieus onderdeel van de vastgoedbranche. Er is echter sprake van een groeimarkt (van der Reijden, 2003). Er werden eveneens verschillende trends gesignaleerd zoals het vaker naar een tweede huis gaan, toename van mobiliteit, flexibele werktijden en de mogelijkheden om het werk meer mee te

nemen. Op plaatsen waar geen woningbouw mag plaatsvinden, worden wel recreatieparken gebouwd. In enkele gevallen is er aandacht voor de inpassing in het landschap. In andere gevallen lijkt een recreatiepark 'geland' te zijn in het landschap. Het onderscheid tussen dorpsuitbreidingen en recreatieparken is soms nauwelijks te zien. Ook recreatiewoningen beschikken over meerdere verdiepingen, een lap grond en een oprit. Soms zijn ze qua stijl geïnspireerd op de aanwezige bebouwing.

Zijn recreatieparken wel een gewenste ontwikkeling op het platteland? Hoe groot is de vraag naar recreatiewoningen en welke rol krijgt het platteland in de toekomst? Op welke manier hebben recreatieparken invloed op hun omgeving? De ontwikkelingen die in voorgaande paragrafen beschreven staan zorgen ervoor dat er een druk ligt op het platteland. Tevens maken deze ontwikkelingen het interessant om na te gaan welke invloed die parken op hun omgeving hebben. In deze scriptie wordt onderzocht wat de gevolgen zijn van recreatieparken in het landelijk gebied. Naar aanleiding van bovenstaande informatie is de volgende probleem- en doelstelling geformuleerd.

1.2. Probleem- en doelstelling

De probleemstelling van dit onderzoek luidt:

Het is onbekend of en in welke mate een recreatiepark invloed heeft op de omgeving?

Aan de hand van bovenstaande probleemstelling is voor dit onderzoek de volgende doelstelling geformuleerd:

Inzichtelijk maken welke invloed de ontwikkeling van recreatieparken heeft om de omgeving.

1.3. Vraagstelling

De vraagstelling die als leidraad voor dit onderzoek geldt is als volgt:

Op welke manier hebben recreatieparken invloed op de omgeving?

Om de probleemstelling te kunnen onderzoeken en om de hoofdvraag op een gestructureerde wijze te beantwoorden is een aantal deelvragen geformuleerd. De beantwoording van de deelvragen leidt tot de beantwoording van de hoofdvraag.

- ❖ Welke begrippen spelen een rol bij recreatieparken?
- ❖ Welke factoren speelden een rol bij het ontstaan van recreatieparken?
- ❖ Welke maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op recreatieparken?
- ❖ Welke theorieën zijn er op het gebied van vakantiemotieven?
- ❖ Hoe ziet het aanbod van recreatieparken eruit?
- ❖ Hoe ziet de vraag naar recreatieparken eruit?
- ❖ Welke effecten hebben recreatieparken op de omgeving?

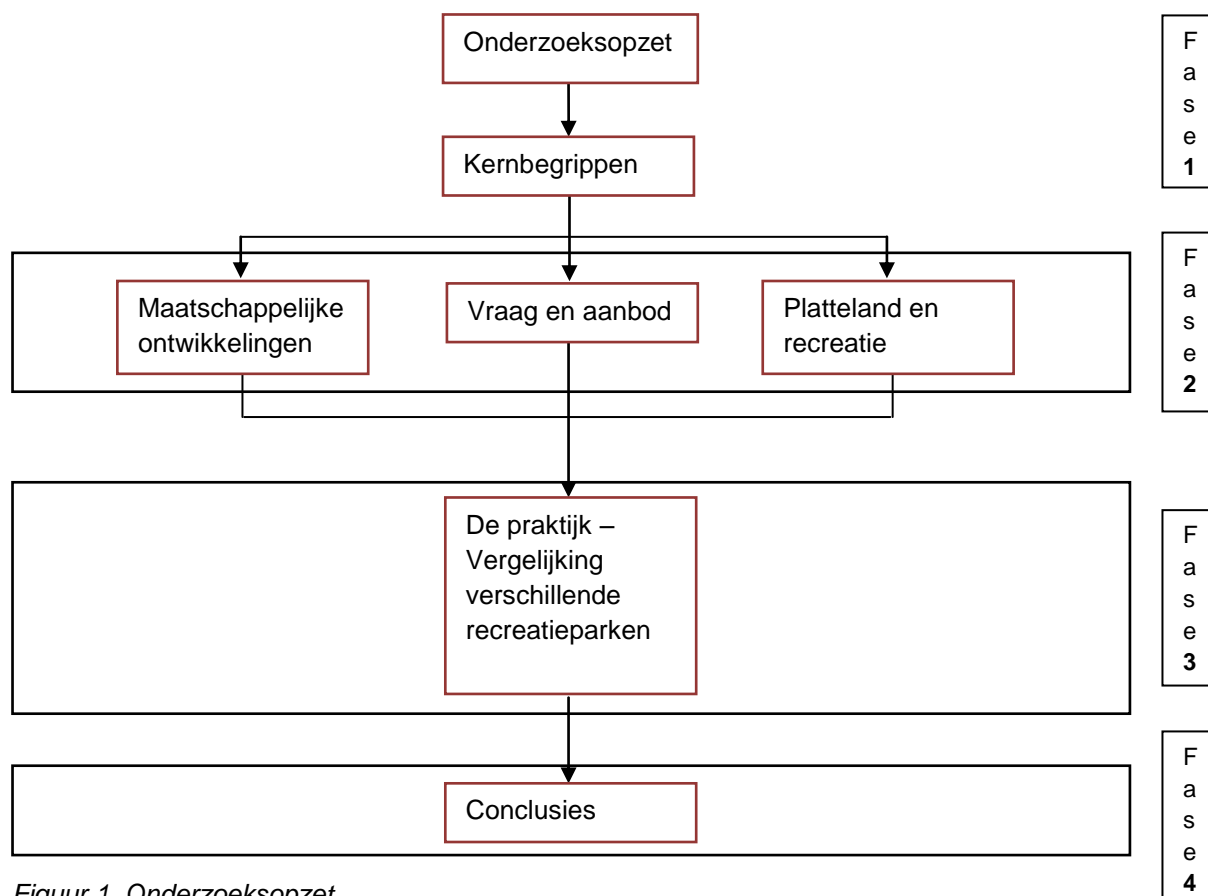
1.4. Onderzoeksstrategie

Volgens Baarda (2001) zijn er drie verschillende methoden van onderzoek: beschrijvend onderzoek, exploratief onderzoek en toetsingsonderzoek. De vraagstelling bepaalt het type onderzoek. De vraagstelling van dit onderzoek gaat in op de invloed van een recreatiepark op de omgeving en is dus een open samenhang/verschil vraag. Bij dit type vraagstelling past het exploratief onderzoek. Dit type onderzoek is een tussenvorm tussen een beschrijvend en toetsingsonderzoek.

Tevens dient er een keuze gemaakt te worden voor de grondvorm van het onderzoek. Het experiment en het survey-onderzoek zijn de twee belangrijkste grondvormen. Bij de grondvorm experiment wordt er systematisch variatie aangebracht in een onafhankelijke variabele en vervolgens wordt het effect van de variatie gemeten. Het experiment heeft tot doel het toetsen van een verband tussen verschillende kenmerken. Bij de grondvorm survey wordt er via systematische ondervraging of observatie gegevens verzameld bij een groot aantal onderzoekseenheden. De sociale wetenschap kent hier echter een beperking op. Volgens Terpstra (2005) is het niet mogelijk om alle variabelen constant te houden. Bij sociale wetenschap komt de empirische methode voor. Bij een empirisch onderzoek moet systematisch variatie worden aangebracht in een onafhankelijke variabele. Hierdoor kunnen empirische verschijnselen verklaart, voorspelt en beheerst worden. In dit rapport wordt het effect van recreatieparken (onafhankelijke variabele) op de omliggende omgeving (afhankelijke) variabele.

Het onderzoek bestaat uit vier fasen (zie figuur 1.). De eerste fase van het onderzoek bestaat uit de onderzoeksopzet en de definiëring van begrippen die een rol spelen bij

recreatieparken. De tweede fase, de hoofdstukken 3, 4 en 5, bestaat uit een theoretisch kader. In dit deel zal aan de hand van literatuuronderzoek de theoretische achtergrond nader uiteen gezet worden. Dit literatuuronderzoek is een studie over recreatieparken in het algemeen. Hier wordt onder andere antwoord gegeven op de vraag welke begrippen en maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen bij recreatieparken. Tevens wordt ingegaan op de vraag naar en het aanbod van recreatieparken. Tot slot komt de rol van het platteland ten opzichte van recreatieparken aan bod.

Figuur 1. Onderzoeksopzet

In de derde fase van het onderzoek wordt dieper ingegaan op een aantal recreatieparken. Deze recreatieparken worden met elkaar vergeleken aan de hand van een Multi Criteria Analyse. De Multi Criteria Analyse is een evaluatietechniek die gebruikt wordt bij beslissingen waarbij meer dan één criterium een rol speelt. Het doel van de Multi criteria analyse is ondersteuning bieden bij een beslissing waarbij kosten, interne kwaliteit en externe effecten gelijkwaardig worden behandeld. Tevens kunnen er gewichten worden toegekend aan de verschillende criteria. De Multi criteria analyse is gebaseerd op een evaluatiematrix waarbij de alternatieven in kolommen, de criteria in rijen en de waarderingen in de cellen te vinden zijn. In de vierde fase, die uitgewerkt wordt in hoofdstuk 7 wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag.

1.5. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de verschillende begrippen die een rol spelen bij recreatieparken. In hoofdstuk 3 worden de maatschappelijke ontwikkelingen beschreven, welke factoren spelen een rol bij recreatieparken en welke motieven zijn er om op vakantie te gaan. Hoofdstuk 4 gaat in op de vraag naar en het aanbod van recreatieparken. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de rol van het platteland. Op welke wijze kijkt men tegen het platteland aan en welke effecten hebben recreatieparken op de omgeving. In hoofdstuk 6 worden, aan de hand van een Multicriteria analyse, verschillende recreatieparken onderzocht. Hoofdstuk 7 staat in het teken van conclusies en er wordt naar de toekomst van recreatieparken gekeken.

1.6. Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Recreatie en toerisme speelt de laatste decennia een grote rol in onze maatschappij en heeft grote economische en maatschappelijke betekenis en ruimtelijke effecten. Toerisme is een belangrijke kracht in de wereld, een sector die van mondiaal belang en betekenis is (Cooper, 1998). De bijdrage van de toerisme- en vrije tijdsector aan de Nederlandse samenleving is groot. De sector draagt bij aan de kwaliteit van het leven, brengt bevolkingsgroepen met elkaar in contact en is een belangrijke drager van ruimtelijke kwaliteit (aantrekkelijke steden en een vitaal platteland). Tevens heeft toerisme een aanzienlijke economische betekenis. De bestedingen van Nederlandse en buitenlandse toeristen lopen jaarlijks in de tientallen miljarden euro's, tevens draagt de sector bij aan de werkgelegenheid. De bestedingen in de toeristische en recreatieve sector leveren een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie. De afgelopen jaren zijn er regelmatig veranderingen doorgevoerd voor de landbouw, het platteland verandert van functie. Recreatie en natuur krijgen steeds meer ruimte, dit heeft grote gevolgen voor de inrichting van het landschap. Toerisme heeft invloed op het platteland, zowel op een positieve als negatieve manier. In dit onderzoek wordt onderzoek gedaan naar de manier waarop recreatieparken invloed hebben op de omgeving. Toerisme is een complex systeem en het onderzoek is over vele aspecten verspreid. Dit varieert van onderzoeken naar de invloed van recreatie/toerisme op de vegetatie/bodem tot economische bestedingen en de financiële aspecten bij tweede woningen. Tevens zit er een onderscheidt tussen onderzoek naar dagrecreatie en verblijfsrecreatie, dit onderzoek richt zich op verblijfsrecreatie. Er is tot nu toe weinig bekend over de invloed van recreatieparken. Als er meer bekend is over de effecten van recreatieparken op de omgeving kan dit in de toekomst mee worden genomen in het beleid voor het platteland en recreatie.

2. Kernbegrippen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de belangrijkste begrippen die een rol spelen bij recreatieparken. Het doel van dit hoofdstuk is om inzichtelijk te maken welke begrippen betrekking hebben op recreatieparken. De volgende begrippen komen aan bod; vakantie (2.1.), toerisme (2.2.), recreatie (2.3.) en platteland (2.4.). Het begrip recreatiewoningen wordt in paragraaf 2.5. uitgelicht, tot slot volgt de beantwoording van de deelvraag (2.6.).

2.1. Vakantie

Het begrip vakantie kan aan het begrip vrije tijd worden gekoppeld. Vakantie is namelijk vrije tijd, met bijzondere kenmerken die vakantie op bepaalde punten doet verschillen van bijvoorbeeld een vrije dag of een vrij weekend. Vakantie is een onderdeel van de vrije tijd en kan als een tijdsperiode beschouwd worden, waarin een sociale en dikwijls een geografische verandering optreedt ten aanzien van het dagelijkse milieu (Hessels, 1973). In afwijking van de overige vormen van vrije tijd wordt de vakantie over het algemeen op die dagen genoten wanneer normaal gesproken aan het arbeidsbestel wordt deelgenomen, of waarin anders normale dagelijkse bezigheden worden verricht.

- Tijdsaspect: een vakantie is meestal van langere duur dan andere vormen van vrije tijd zoals een middagpauze of een vrij weekend. De lengte van het interval tussen de vrijetijdsperiodes is ook van belang. Het vrije weekend komt immers elk weekend terug, vakantie wordt meestal één of twee keer per jaar genoten.
- Verandering: de langere duur van de vakantie biedt meer mogelijkheden om dingen te doen die men in het gewone leven niet kan doen, zoals de koffers pakken en langere tijd wegblijven om bijvoorbeeld landen die ver weg gelegen zijn te bezoeken. Tevens treedt er een verandering op ten aanzien van de sociale rollen die men te spelen heeft, men knoopt misschien nieuwe relaties aan. In de vakantietijd gelden andere waarden en normen dan in het dagelijkse leven. Men krijgt op reis te maken met de plaatselijke bevolking, daardoor ontstaat de rol van gast. Ook als men de vakantie thuis doorbrengt treden er veranderingen op, de band met het werk wordt tijdelijk onderbroken.
- Creativiteit: bij vakantie is er veel ruimte voor creativiteit, men kan zelf tot actie overgaan en zelf bepaalde keuzes maken. In veel kringen van de samenleving heerst het idee dat men iets van de vakantie moet maken, met iemand die in zijn vakantie enkel uitslaapt en in de tuin zit heeft men al snel medelijden. Er is sprake van een maatschappelijke 'dwang' om de vakantie zinvol en op gepaste wijze te besteden.

2.2. Toerisme

Toerisme is een economisch en sociaal verschijnsel. Door de aanhoudende groei en de verdieping van diversificatie is toerisme een van de snelst groeiende economische sectoren in de wereld (WTO, 2011). De omzet van het toerisme is gelijk, of overtreft zelfs, die van de olie-export, voedingsmiddelen en auto's. Van 1950 tot 2005 groeide het aantal toeristen van 25 miljoen naar 806 miljoen. De World Tourism Organization (2002) heeft de volgende definitie van toerisme: 'the activities of persons travelling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes.'

Toerisme heeft de volgende karakteristieken (Kosters, 1985):

- toerisme is geen enkelvoudig maar een samengesteld verschijnsel;
- toerisme heeft te maken met het reizen naar en het verblijven in een andere dan de eigen woonplaats of regio;
- toerisme leidt tot activiteiten van mensen, gedurende het verblijf en/of de reis, die moeten worden onderscheiden van wat deze mensen normaliter thuis of tijdens hun gang naar, van of gedurende de arbeid doen;
- toerisme is slechts een tijdelijke activiteit, de tijdsduur is beperkt;
- bestemmingen worden bezocht voor uiteenlopende doeleinden.

Volgens van Wijmen (2007) is toerisme 'het zich verplaatsen uit interesse, hetzij voor cultuur, hetzij voor natuur.' Doelen zijn stad of platteland, bergen of kusten, bos of open gebied. Het gaat bij landschap - de stad als smeltkroes met zijn architectuur, kerken, musea, vertier en (multi)culturele uitwisseling buiten beschouwing gelaten – om horizon, ruimte, begroeiing, rust, duisternis, stilte, geluiden van de natuur (wind, vogels, branding). Toerisme is een arbeidsintensieve bedrijfstak, het creëert banen voor laaggeschoolde werknemers en jongeren. De ontwikkeling van toerisme zorgt weer voor meer inkomsten voor toeristisch gerelateerde bedrijven. Deze inkomsten worden weer uitgegeven in de omgeving wat ook weer leidt tot meer lokale inkomsten (Frederick, 1993).

Toerisme ontwikkelde zich doordat gemeenschappen inspeelden op natuurlijke kenmerken zoals meren, bergen en bossen en culturele attracties zoals kunstgaleries, antiek en feesten die passen bij een bepaalde levensstijl (Weaver & Wishard-Lambert, 1996). Gemeenschappen ontwikkelden ook evenementen zoals beurzen, festivals en kunstmatige attracties zoals winkelcentra en parken. Tot slot zijn historische bezienswaardigheden zoals bekende gebouwen en monumenten plekken waar toerisme zich ontwikkelde.

Volgens Frederick (1993) heeft toerisme de volgende effecten:

- leren over elkaars cultuur en gewoonten;
- verminderen van negatieve percepties en stereotypen;
- aanval op de privacy van mensen;
- aanval op de authenticiteit van een gebied;
- ontwikkelen van vriendschappen;
- ontwikkelen van trots, waardering, begrip, respect en tolerantie voor elkaars cultuur;
- verhoging van gevoel van eigenwaarde van de gastheren/toeristen.

2.3. Recreatie

Recreatie is het geheel van gedragingen die men in de vrije tijd vrijwillig onderneemt of ondergaat, waarvan verondersteld wordt dat ze primair gericht zijn op het bevredigen van de (eigen) verlangens naar ontspanning (de Groot, 1995). Recreatie heeft voor de individuele mens een zelfstandige, eigen betekenis die door ieder op eigen wijze kan worden ingevuld in de vorm van vrijheid, welzijn, ontspanning, ontplooiing, beleving, inspiratie, herscheppen (Raad Landelijk Gebied, 2004b). Recreatie heeft ook op de samenleving positieve effecten. Recreëren vormt de afwisseling met min of meer verplichte activiteiten zoals werken, eten, slapen en persoonlijke verzorging. Recreatie zorgt voor een positieve bijdrage aan de lichamelijke en geestelijke volksgezondheid. In de Grondwet is opgenomen dat 'de overheid voorwaarden schept voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding' (Raad Landelijk Gebied, 2004b). Recreatie is voor veel verschillende gemeenschappen toegankelijk. Recreatie bouwt vaak voort op plekken waar bestaande lokale faciliteiten aanwezig zijn, hierbij kan gedacht worden aan plekken die historisch van belang zijn, zoals bergen of andere plaatsen van natuurlijke schoonheid (Frederick, 1993). Het Nederlandse landschap is pas sinds een eeuw het decor van recreatie en toerisme (Woestenburg et al, 2009). De recreant kan overal en altijd recreëren, daarmee is recreatie uitgegroeid tot een van de grootste sectoren in de Nederlandse economie (Woestenburg et al, 2009). Recreatie heeft de volgende betekenissen voor de mens (Middelkoop en Abma, 2003):

- ontwikkeling en ontplooiing als mens (creativiteit, nieuwsgierigheid, leren, zingeving, erop uit gaan);
- identiteit en profilering (status, opvallen, prestatie, diversiteit);

- avontuur en uitdaging (bewegen, snelheid, risico zoeken, grenzen verleggen, afwisseling);
- rust en ontspanning (relaxen, contact met de natuur);
- beleving en esthetiek (beleving van de verscheidenheid in cultuur en kunst, ruimte en schoonheid van landschap en objecten);
- socialisatie en contact (anonimiteit en sociale contacten);
- zekerheid en geborgenheid (herkenning, veiligheid).

Verschil tussen recreatie en toerisme kan benaderd worden vanuit de omgeving en aard van de activiteit. Qua omgeving is recreatie intra-regionaal gebonden, dit betekent in de eigen leefomgeving en betreft de gewone verblijfplaats met woon-, werk- en studiemilieu. Recreatie is tevens een verzorgende activiteit, die de belangen van de lokale bevolking dient, bijvoorbeeld in de vorm van een sporthal, park en cultureel centrum. Toerisme is extraregionaal gebonden, dit houdt in dat het buiten de alledaagse leefomgeving is (de Groot, 1995). Er zijn verschillende veranderingen in consumententrends waar te nemen die van invloed zijn op toerisme en recreatie. Ten eerste is er een groei van het massa consumeren, zoals de interesse in themaparken. Ten tweede is de consument in toenemende mate op zoek naar kwaliteit, ervaringen, ethische producten etcetera. Tevens is er een groeiende belangstelling voor het milieu. Verder speelt het groepsgevoel een belangrijke rol, men wil graag deel uit maken van een groep en gezamenlijke activiteiten ondernemen (Williams en Shaw, 2009).

2.4. Platteland

Platteland is een begrip waarvan iedereen denkt te weten wat het betekent, maar er is de literatuur geen eenduidige definitie te vinden. Waarnemingen over het platteland worden gevormd door een breed scala van invloeden die gedeeld worden met andere mensen: waar we wonen, waar we vakantievieren, films die we kijken (Woods, 2005). Bij het platteland leeft het idee van een natuurlijke manier van leven, vrede en onschuld. Bij een stad wordt meer gedacht aan een idee van centrum, van leven en licht. Platteland is moeilijk te definiëren. Het platteland moet als een sociale constructie worden gezien (Woods, 2005). Bij een sociale constructie wordt gekeken naar de manier waarop mensen een plaats, object of idee een identiteit geven en dit toeschrijven aan bepaalde sociale, culturele, esthetische en ideologische kenmerken. Het begrip platteland is niet met exacte grenzen af te bakenen.

De trek naar buiten en de afnemende rol van de landbouw in het landelijke gebied zijn twee specifieke veranderingsprocessen die op het platteland te onderscheiden zijn (Haartsen, 2002). De eerste verandering heeft betrekking op de veranderingen in de functies van het platteland. Het belang van de functies wonen, recreatie en toerisme, natuur- en landschapsbehoud en natuurontwikkeling is toegenomen.

Een ander punt betreft de toename van het aantal en de diversiteit van de bij plattelandsgebieden betrokken actoren. Nieuwe bewoners uit de stad, recreanten en toeristen die tijdelijk gebruik maken van het platteland- en natuurorganisaties zijn hier voorbeelden van. De machtsverhoudingen in het landelijk gebied veranderen door de toename in het aantal en de diversiteit van de bij het platteland betrokken actoren.

In bijna alle landschappen zijn sporen van menselijke aanwezigheid waar te nemen. Het landschap bevat de ruimtelijke neerslag van de wisselwerking tussen natuurlijke en menselijke componenten en processen (Daalhuizen en Heins, 2001). Ontstaans- en ontginningswijze, grondgebruik en het nederzettings-, verkavelings-, ontsluitings-, bebouwings-, en beplantingspatroon hebben invloed op het landschap.

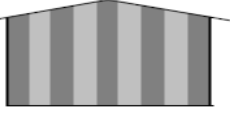
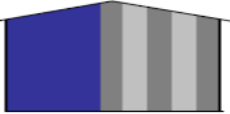

2.5. Recreatiewoningen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende typen recreatiewoningen. Een recreatiewoning is een woning die verankerd is aan de grond en gebouwd is met de bedoeling er te recreëren en waar men vrije tijd kan besteden. De woning is niet bedoeld om het hele jaar in te wonen (van Dale, 2010). In figuur 2 is de verdeling tussen commerciële woningen, niet-commerciële woningen en tweede woningen te zien.

Commerciële recreatiewoningen

Commerciële recreatiewoningen zijn woningen die op een bedrijfsmatig collectief geëxploiteerd recreatiecomplex staan. Volgens de VROM-inspectie (2007) moet er sprake zijn van een bedrijfsmatige exploitatie van een park via een bedrijf, stichting of andere rechtspersoon.

Het beheer/exploitatie moet zodanig worden gevoerd dat in de recreatiewoningen daadwerkelijk een recreatief nachtverblijf wordt geboden en plaatsvindt. Deze recreatiecomplexen worden bijvoorbeeld geëxploiteerd door bedrijven als Landal GreenParcs en Center Parcs.

Gebruikers per onderkomen per jaar	Verdeling gebruik in een jaar	Omschrijving	Vormen
Veel Weinig		Verhuur	Commerciële recreatiewoningen
		Eigenaar- gebruiker (blauw) deels gebruik door derden	Commerciële en niet-commerciële recreatiewoningen
		Eigenaar – gebruiker (blauw) zonder gebruik van derden (Wit)	Tweede woningen

Figuur 2. Indeling commerciële recreatiewoningen, niet-commerciële recreatiewoningen en tweede woningen (Van der Reijden, 2003. Eigen bewerking)

Niet-commerciële recreatiewoningen

Een deel van de niet commercieel geëxploiteerde recreatiewoningen ligt in recreatieparken. Deze woningen zijn omringd door soortgelijke woningen die ook voor recreatie bestemd zijn. Deze parken hebben meestal geen slagboom en het onderhoud wordt vaak gezamenlijk geregeld door middel van een Vereniging van Eigenaren.

Tweede woningen

Het begrip *tweede woningen* kan op verschillende manieren benaderd worden. Het meest gebruikte uitgangspunt is de functie van het object, hierbij gaat het om de functie die het voor de gebruiker heeft. 'Tweede woning' is een directe verwijzing naar het gebruiken van deze woning naast de eerste woning. Onder tweede woningen kan het volgende worden verstaan: iedere vorm van verblijfsaccommodatie die iemand, naast de woning waarin hij zijn hoofdverblijf vindt, duurzaam als tijdelijk woon- en/of slaapverblijf kan gebruiken. Mensen schaffen bijvoorbeeld een tweede woning aan wegens het woon-werkverkeer (Van der Reijden 2007).

Een tweede uitgangspunt is de verschijningsvorm. Tweede woningen zijn echter moeilijk te herkennen als zodanig, soms gaat het om 'echte' woningen die vergelijkbaar zijn met de reguliere woonvormen. Er kan ook een bredere definitie gehanteerd worden waar

bijvoorbeeld tuinhuisjes op volkstuincomplexen onder vallen. Tuinhuisjes op volkstuincomplexen zijn aan hun vorm duidelijk te onderscheiden van reguliere woningen.

Als laatste wordt de eigendomsverhouding betrokken in de definitie. Zo valt een gehuurde vakantieungalow niet onder tweede woningen in tegenstelling tot een recreatiewoning in particulier bezit. Een gehuurde vakantieungalow is geen eigendom van degene die het huurt. De volgende definitie van tweede woningen wordt aangehouden: 'Een tweede woning is in alle gevallen een verblijf dat men door eigendom of anderszins min of meer permanent voor zichzelf beschikbaar heeft naast de hoofdwoning' (Van der Reijden, 2003).

Solitaire recreatiewoningen

Solitaire recreatiewoningen zijn woningen die niet in een park staan. Deze bouwsels zijn soms al generaties lang familie-eigendom (Voogd, 2003). De woningen stammen vaak uit de tijd rond de Tweede Wereldoorlog en zijn niet altijd meer in goede staat. Ze worden dan ook steeds meer vervangen door moderne recreatiewoningen die nauwelijks van reguliere woningen te onderscheiden zijn. Solitaire recreatiewoningen zijn vaak gelegen in agrarische en natuurgebieden. In deze scriptie gaat het om de invloed van recreatieparken, deze solitaire recreatiewoningen worden dan ook verder buiten beschouwing gelaten.

2.6. Beantwoording deelvraag

Het doel van dit hoofdstuk was om inzicht te geven in begrippen die betrekking hebben op recreatiepark. De volgende deelvraag kwam in dit hoofdstuk aan bod.

Deelvraag: welke begrippen spelen een rol bij recreatieparken?

De volgende begrippen zijn als volgt afgebakend voor dit onderzoek; toerisme, recreatie, platteland en recreatiewoningen.

Toerisme: 'the activities of persons travelling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes.'

De definitie van recreatie is als volgt: recreatie is het geheel van gedragingen die men in de vrije tijd vrijwillig onderneemt of ondergaat, waarvan verondersteld wordt dat ze primair gericht zijn op het bevredigen van de (eigen) verlangens naar ontspanning. Qua omgeving is recreatie intra-regionaal gebonden, dit betekent in de eigen leefomgeving. Tevens is recreatie een verzorgende activiteit, die de belangen van de lokale bevolking dient, zoals een sporthal en een park. Toerisme is extraregionaal gebonden, dit houdt in dat het buiten de alledaagse leefomgeving is.

Platteland: Het begrip platteland wordt in de literatuur niet met een eenduidige definitie aangeduid. Waarnemingen over het platteland worden gevormd door een breed scala van invloeden die gedeeld worden met andere mensen. Op het platteland zijn twee specifieke veranderingsprocessen te onderscheiden, de trek vanuit de stad naar buiten en de afnemende rol van de landbouw in het landelijk gebied

Recreatiewoning: Een recreatiewoning is een woning die verankerd is aan de grond en gebouwd is met de bedoeling om er te recreëren en om er de vrije tijd te besteden. De woning is niet bedoeld om het hele jaar in te wonen. Er zijn verschillende typen recreatiewoningen; commerciële recreatiewoningen, niet-commerciële recreatiewoningen en tweede woningen.

Maar op welke wijze heeft recreatie zich ontwikkeld en hoe zijn recreatieparken eigenlijk ontstaan? Het volgende hoofdstuk gaat in op deze ontwikkelingen. Aandacht is er voor de geschiedenis van recreatie en voor de maatschappelijke ontwikkelingen die een rol spelen bij recreatie en recreatieparken. Tevens wordt ingegaan op de motieven om op vakantie te gaan. Dit is relevant om een beeld te krijgen van de wijze waarop recreatieparken zijn ontstaan en welke ontwikkelingen invloed hebben op recreatieparken.

3. Maatschappelijke ontwikkelingen

In het vorige hoofdstuk zijn begrippen die een grote rol spelen bij recreatieparken behandeld. Recreatie is van groot belang voor de mens. Veel mensen maken graag een wandeling in het park, een uitstapje naar het strand of de stad, gaan er een weekend op uit of gaan uitgebreid op vakantie. Recreatie biedt de kans er even uit te zijn, tot rust te komen en op te laden. In een maatschappij waar het tempo steeds hoger lijkt te liggen is een 'contrapunt' van groot en groeiend belang. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de geschiedenis van recreatieparken (3.1.) en de lange termijnontwikkelingen die van invloed zijn op recreatieparken (3.2.). Vervolgens wordt er aan de hand van verschillende theorieën ingegaan op de motieven om op vakantie te gaan (3.3.). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een de beantwoording van de deelvragen (3.4.)

3.1. Historie

Ten eerste wordt ingegaan op de geschiedenis over de rol die recreatie in de afgelopen eeuw speelde in Nederland. Er wordt ingegaan op verschillende periodes. Ten eerste komt de periode van 1900 tot 1945 aan bod, dit wordt gevolgd door een beschrijving van recreatie in de jaren 1945 tot 1980. Tot slot komt de periode van 1980 tot heden aan bod.

1900 – 1945. Recreatie was in de periode voor de Tweede Wereldoorlog vooral 're-creatie': tijd voor het herscheppen van de mens (Woestenburg, 2009). In 1919 ontstond de Arbeidswet waarin een achturige werkdag werd geregeld voor bijna alle arbeiders (Woestenburg, 2009). Recreatie ontwikkelde zich van privilege naar gemeengoed. Vrije tijd was niet langer een bedreiging vanwege volkse losbandigheid, maar een herstelperiode voor arbeidsinzet en in mindere mate tijd voor consumptie. De actieradius van de mensen werd groter door de beschikking over de trein, fiets en auto. Er kwamen al snel verbindingen naar de Veluwe, Limburg en de grote badplaatsen Scheveningen en Zandvoort (Harms, 2006). Al voor de Tweede Wereldoorlog bestond het zomerhuis in de vorm van een vrijstaand huis met een aantal vertrekken: woonkamer, keuken, slaapkamer(s) en toilet (Kosters, 1985). Zo'n huis was meestal gebouwd op een eigen stukje grond in een mooi gebied: in het bos, aan de heiderand of aan de waterkant. Meestal gebruiken de eigenaren het huis zelf, maar soms werd het zomerhuis ook verhuurd.

1945 – 1980. Na de Tweede Wereldoorlog groeide recreatie uit tot iets voor de massa. De hoeveelheid vrije tijd groeide ook (Woestenburg, 2009). De auto was in deze jaren populair. Men kreeg een voor die tijd ongekeerde ruimtelijke vrijheid om met het hele gezin overal te rijden waar men wenste en men kon op een willekeurige plek pauzeren. Een gevolg hiervan

was het bertoerisme (Harms, 2006). Het landelijk gebied verandert sterk in de periode tussen 1945 en 1980. De veelal kleinschalige, volgens eeuwenoude tradities verkavelde landbouwpercelen worden in grootschalige ruilverkavelingen herverkaveld tot strakke, grote percelen voor de moderne, efficiënte en gemechaniseerde landbouw. De behoefte aan vrijstaande huisjes als vakantieaccommodaties is na de Tweede Wereldoorlog, door de toegenomen welvaart, snel groter geworden. In de jaren zestig verschijnen de zomerhuizen in complexen waarbij elk huis een eigen terreintje heeft maar de groen-, recreatievoorzieningen en de infrastructuur gemeenschappelijk zijn. De grote doorbraak naar parken met vakantiehuisjes voor de verhuur kwam nog iets later, aan het einde van de jaren zestig (Kosters, 1985). De zomerhuizen van voor de Tweede Wereldoorlog hadden meestal een slaapverdieping.

1980 – heden. De nadruk op vooruitgang en welzijn maakt vanaf 1980 plaats voor zakelijkheid en no nonsense. Tussen 1980 en 2000 gaan mensen zich steeds meer interesseren voor de natuur. De kloof tussen recreatie en toerisme aan de ene kant en natuur en milieu aan de andere kant groeit door de massale commercialisering en het stijgende milieubewustzijn (Woestenburg, 2009). Een nieuweling op de recreatiemarkt is de boer. Het is voor boeren steeds moeilijker om rendabel landbouw te bedrijven door stijgende grondprijzen, grote verstedelijkingsdruk en de concurrentie vanuit het buitenland. De bedrijfsvoering kan breder worden door het aanleggen van recreatiepaden, agrarisch natuurbeheer- en boerencampings en de verkoop van streekeigen producten aan de recreant. Boeren en natuurorganisaties ontwikkelen zich als recreatieondernemers. Recreatie is een belangrijke economische sector in de huidige consumptiecultuur. Voor een deel van de bevolking gaat recreatie niet om zomaar een dagje uit, er moet iets gebeuren en het moet bijzonder zijn. Beleving wordt een constante factor in de recreatie, er wordt zelfs gesproken van een belevismaatschappij (Woestenburg, 2009). Aan de andere kant ervaren mensen reizen als stressvol. Voor weekendjes weg en kleine vakanties willen ze naar een bestemming in eigen land (Graaf, 2007). Het landschap moet bij zoveel mogelijk leefstijlen van mensen passen. Mensen moeten zich er kunnen amuseren, het landschap moet voor afleiding zorgen, het moet interesse wekken in natuur of cultuurhistorie, mensen moeten van bepaalde plekken in vervoering kunnen raken en mensen moeten zich zo betrokken voelen dat ze zich het landschap toe-eigenen. Landschappen worden actief vermarkt omdat regio's hard op zoek zijn naar een verbreding van hun regionale economie, het landschap wordt ingezet om toeristen en recreanten te vermaken (Brinkhuijzen, 2009).

Na de Tweede Wereldoorlog werden voornamelijk huizen met alle vertrekken op de begane grond gebouwd. De afgelopen decennia zijn er, door de vraag naar ruimere recreatiewoningen, weer meer woningen gebouwd met twee verdiepingen. Veel parken zijn

uitgerust met allerlei voorzieningen. Hierbij kan gedacht worden aan voorzieningen als zwembad, sauna, sporthal, tennisbaan, bowlingbaan, speeltuinen, restaurants en winkels.

3.2. Lange termijn ontwikkelingen

In deze paragraaf wordt ingezoomd op de ontwikkelingen die een rol spelen bij de recreatieparken. Ten eerste wordt ingegaan op demografische en ruimtelijke ontwikkelingen. Daarna komen de technologische en economische ontwikkelingen aan bod.

Demografische ontwikkelingen

Hieronder worden de demografische ontwikkelingen uitgewerkt. De Nederlandse *bevolking* groeit van bijna 16,5 miljoen in 2009 naar 17,4 miljoen inwoners rond 2040 (CBS, 2010c). De groei neemt echter langzaam af.

De komende decennia gaat het aandeel ouderen flink stijgen, de *vergrijzing* zal toenemen. De verwachting is dat in de nabije toekomst een op de vier mensen in Nederland ouder dan 65 zal zijn, momenteel is dat een op de zeven (Hermans en de Roo, 2006). De groei van de toeristisch – recreatieve sector wordt verder versterkt door het financiële vermogen van veel ouderen en het toenemend besef dat een actief leven de gezondheid bevordert.

Tevens kunnen steeds meer ouderen zich veroorloven om auto te blijven rijden (Van Loon en Berkens, 2008). Naast de vergrijzing spelen ontgroening en *bevolkingsdaling* een grote rol. De verwachting is dat Nederland groeit tot ongeveer 2038, in die periode is er echter ook sprake van krimpende regio's. Deze krimp is met name te vinden op het platteland (RLG, 2009). Krimp heeft ook positieve gevolgen; verminderde druk (wonen/ industrieterrein) en milieudruk (mobiliteit/consumptie). Bevolkingsdaling in combinatie met re-urbanisatie kan bijvoorbeeld leiden tot kwantitatieve en kwalitatieve verschuiving van de bevolking tussen stad en platteland (RLG, 2009). Bij de kwantitatieve verschuiving is er sprake van een verschuiving van de bevolking naar West Nederland. De groei concentreert zich in Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland en Utrecht. Verder is de trek van plattelandsgemeenten naar grote steden merkbaar, de stad Groningen groeit bijvoorbeeld terwijl het Gronings platteland krimpt. Een kwalitatieve verschuiving wordt veroorzaakt door vertrek van jongeren en hoogopgeleiden naar stedelijk gebieden, waardoor landelijke gebieden relatief sterker vergrijzen. Bevolkingsdaling is te zien in het Noordoost-Groningen, Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen. Ook in het Groene Hart is sprake van een bevolkingsdaling. De verwachting is dat dit de komende jaren toeneemt (Raad Landelijk Gebied, 2009). *Individualisering* is de tendens waarbij personen steeds meer hun eigen voorkeuren volgen (van Dam et al, 2003).

Het mensenleven is niet langer een product van vaste rollen bepaald door afkomst, religie of geslacht, maar een project met vele mogelijkheden waarvan men zelf het beste moet maken. Hoewel men altijd bezorgd zal blijven over de sociale status/prestige, ligt de nadruk van de mensen op de individuele smaak en stijl. Men wil wat meemaken op vakantie. Avontuurlijk toerisme speelt hierbij een belangrijke rol (Goeldner, 1992). Bij recreatie speelt spanning en sensatie een belangrijke rol. De oudere bevolking blijft zo lang mogelijk het gedrag van 'jongeren' volgen. Pret beperkt zich niet alleen tot pretparken, ook natuurgebieden presenteren zich als 'pretgebied' waar van alles te beleven valt (Van Gent en Van der Reest, 2005). Rust en bezinning speelt ook een rol, persoonlijke ontwikkeling en gevoel komen meer centraal te staan. Natuurbeleving blijft ook een belangrijke drijfveer voor vakanties.

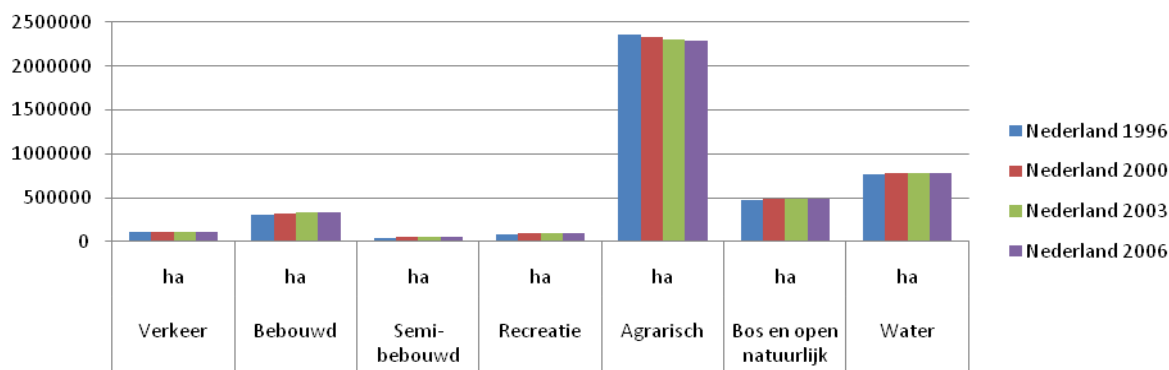
Tussen de verschillende bevolkingsgroepen bestaan steeds meer verschillen in beschikbare vrije tijd (van Dam et al, 2003). Ouderen en laag-opgeleiden vragen om een breed scala van recreatiemogelijkheden, ook in de woonomgeving. Jongeren en hoger opgeleiden zijn op zoek naar afwisseling en contrast en vragen om recreatiemogelijkheden die snel bezocht kunnen worden. In de vrijetijdsbesteding draait het tegenwoordig steeds vaker om een onderscheidende 'beleving'. Consumenten kiezen recreatieactiviteiten steeds minder op basis van provincie, er wordt meer gekeken naar regio's. Natuur, cultuur en regionale identiteit spelen hierbij een grote rol. Voor veel mensen trekt het buitenland, landgrenzen vervagen door de grotere auto- en luchtmobiliteit (Van Gent en Van der Reest, 2005).

Ruimtelijke ontwikkelingen

In figuur 3 is het grondgebruik in Nederland te zien van de jaren 1996, 2000, 2003 en 2006. Het eerste wat opvalt, is dat een groot deel van deze grond een agrarische bestemming heeft. Agrarisch grondgebruik omvat 69% (23,5 duizend vierkante km) van het landoppervlak van Nederland. Het areaal landbouwgrond is de laatste twintig jaar met 3,5% afgenomen.

Het aantal hectares wat bestemd is voor recreatie is toegenomen van 86166 hectare in 1996 naar 96311 hectare in 2006, een toename van bijna 12%. Het areaal bos en andere natuurterreinen is licht gestegen. Met 3,2 duizend vierkante kilometer bos en 1,4 duizend vierkante meter natuurlijke terreinen bedekken deze vormen van grondgebruik nu 15% van het landoppervlak.

De komende jaren blijft er een aanzienlijke vraag naar woningen (Hermans en De Roo, 2006). De Randstad blijft de regio met de grootste woningvraag en de regio met congestieproblemen. In een dichtbevolkt land als Nederland blijven natuur en groen onder druk staan.

Figuur 3 Grondgebruik in hectares. Nederland van 1996 – 2006 (CBS, 2009)

Komende jaren blijft er een grote vraag naar tweede woningen. Eén op de negentien huishoudens (300.000) was in 2007 in het bezit van (recreatieve) tweede woning (Van Loon en Berkens, 2008). Van de Nederlandse huishoudens is 5.5% (390.000 huishoudens) van plan in de komende drie jaar een tweede woning aan te schaffen. Een kwart van de mensen met een tweede woning heeft de woning in het buitenland aangeschaft. Driekwart van de huidige tweede woningen bevindt zich in Nederland.

Bijna de helft van alle boeren in Nederland heeft een bedrijf dat te klein is om er een volledig inkomen mee te verwerven. De inkomens staan al jaren onder druk, dit betekent dat verder schaalvergroting onvermijdelijk is (Kuhlman et al, 2005). Alleen grotere bedrijven kunnen voldoende inkomen garanderen. Technische verbeteringen versterken de neiging tot schaalvergroting. De productiviteit zal dus verder stijgen en dat betekent dat er minder boeren nodig zijn. Dit heeft grote gevolgen voor het platteland. Bij vrijkomende boerderijen wordt de grond soms verkocht aan grote boeren in de omgeving (schaalvergroting), de woning en bijgebouwen worden verkocht aan projectontwikkelaars of mensen uit de stad. Het buitengebied is tegenwoordig een speeltuin van de stedeling (NVM, 2003). Boeren moeten ruimte maken voor enerzijds de verstedelijking in verband met de groei van de bevolking en anderzijds de aanwas en ontwikkeling van natuurgebieden.

Technologische ontwikkelingen

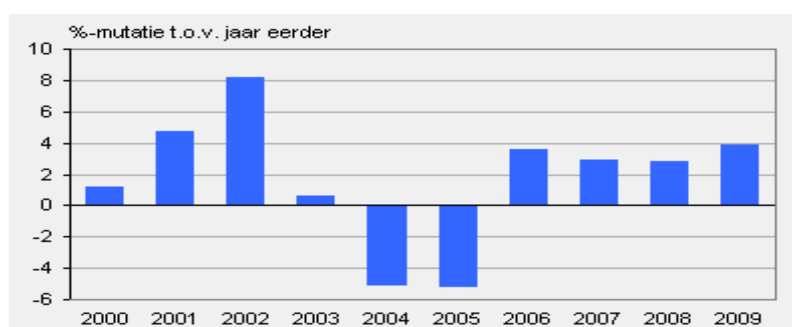
Technologische ontwikkelingen spelen ook een rol bij recreatie en toerisme. Informatie komt voor steeds meer mensen tegelijkertijd beschikbaar, via televisie, radio en internet. In 2007 had 88% van de Nederlanders toegang tot internet (Van Loon en Berkens, 2008). Het aantal minuten dat per dag besteedt wordt aan internetten is gestegen van gemiddeld 43 minuten in 2006 naar 80 minuten in 2008. Het lijkt er dan ook sterk op dat de Nederlander in zijn vrije tijd steeds meer achter de computer zit waardoor er minder tijd overblijft voor andere vormen van vrijetijdsbesteding. Voor veel mensen is internet niet meer weg te denken bij het zoeken

naar vakantiebestemmingen en het boeken van accommodaties. Vroeger ging men naar het reisbureau om informatie in te winnen over vakantiebestemmingen. Op internet kan men tegenwoordig op diverse fora allerlei gedetailleerde informatie lezen van andere bezoekers. Door online beoordelingen van recreanten wordt de kwaliteit van het recreatieve aanbod steeds belangrijker, slechte kwaliteit van een recreatieve voorziening zal sneller bij het grote publiek bekend worden. Een ander voordeel voor consumenten en aanbieders is dat reserveringen en boekingen steeds vaker digitaal plaatsvinden.

Mensen worden steeds mobieler en het autobezit in Nederland neemt nog steeds toe (Van Gent en Van der Reest, 2005). Een groot deel van alle verplaatsingen, meer dan de helft, is terug te voeren op activiteiten die met vrijetijdsbesteding te maken hebben.

Economische ontwikkeling

Op het gebied van toerisme en recreatie zijn de volgende economische ontwikkelingen waar te nemen. In 2009 hebben Nederlanders niet bezuinigd op binnenlandse vakantie. Nederlandse verblijfsaccommodaties trokken vorig jaar meer gasten dan een jaar eerder. De omzet van kampeerterreinen en bungalowparken groeide in 2009 met bijna 4 procent (zie figuur 4.).

Figuur 4. Omzetontwikkeling verblijfsrecreatie ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder (CBS, 2010e)

Toerisme heeft op verschillende manieren invloed op de economische situatie. Ten eerste hebben bedrijven profijt van het leveren van goederen en diensten aan toeristische bedrijven. Huishoudens kunnen voordeel hebben van recreatie en toerisme indien ze werkzaam zijn in het toerisme of ondersteunende sectoren. Tot slot heeft de overheid, via het heffen van diverse belastingen en heffingen op toeristen, bedrijven en huishoudens profijt van de sector (Stynes, nd).

Toerisme is een van de snelst groeiende industrieën in de wereld (Cottrel, 2001). Rijke landen hebben een groot aandeel in de toeristenstroom. Landen als Verenigde Staten, Japan, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk hebben een machtspositie als het gaat om uitgaand

toerisme. Ondertussen bezitten landen als Italië, Frankrijk, USA, Spanje, Zwitserland en Griekenland een sterke positie op het gebied van inkomend toerisme. In Nederland groeit de sector recreatie en toerisme sneller dan andere sectoren. Tijdens de economische recessie wordt er door Nederlanders nauwelijks op recreatie en toerisme bezuinigd, recreatie en toerisme wordt steeds meer gezien als een basisbehoefte. 80% van de Nederlanders gaat minimaal één keer per jaar op een korte vakantie en 60% onderneemt minimaal één keer per jaar een lange vakantie (Kenniscentrum Recreatie, 2008). De bestedingen aan het toerisme stijgt van 30,6 miljard in 2002 naar 36,9 miljard in 2008 (zie figuur 5.).

Kerncijfers		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Interne toeristische bestedingen ⁽¹⁾	. Euro	30675	30404	30976	32163	33973	35899	36891
	Waarde indexcijfers	100	102,5	104,4	108,4	114,5	121	124,4
Toeristisch BBP ⁽²⁾	Mln. Euro	15098	14710	14931	15379	16096	17003	17392
	Waarde indexcijfers	100	103,4	104,9	108,1	113,1	119,5	122,2
Toeristisch werkzame personen	X 1000 personen	341	337	334	336	346	356	357

Figuur 5. Kerncijfers toerisme (CBS, 2009)

De sector recreatie en toerisme heeft al jaren een constant aandeel in de werkgelegenheid met ongeveer 4%. Binnen de sector levert 'kampeerterreinen, jeugdherbergen, bungalowparken en groepsverblijven' 14700 arbeidsplaatsen op, in totaal zijn er 375.000 arbeidsplaatsen (Van Loon en Berkens, 2008).

- (1) Intern toerisme is het toerisme van niet-ingezetene en ingezetene bezoekers binnen het economische territorium van Nederland. De interne toeristische consumptie is de som van bestedingen ten behoeve van inkomend toerisme, binnenlands toerisme, duurzame recreatiegoederen en sociale overdrachten.
- (2) Toeristische Bruto Binnenlands Product is gelijk aan de totale toegevoegde waarde voortgebracht door geleverde toeristische diensten voor zover deze uiteindelijk door toeristen worden geconsumeerd, inclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Bruto Binnenlands Product 2007 (marktprijzen) ⁽¹⁾		
	Mln. Euro	%
Financiële en zakelijke dienstverlening	135.813	25,4
Handel, horeca en reparatie	71.167	13,3
Industrie	69.205	11,2
Zorg en overige dienstverlening	59.953	11,2
Overheid	53.718	10,1
Vervoer, opslag en communicatie	31.864	6,0
Bouwnijverheid	26.249	4,9
Delfstoffenwinning	16.961	3,2
Landbouw, bosbouw en visserij	9.805	1,8
Energie- en waterleidingbedrijven	12.022	2,2
Totaal bedrijfstakken	534.324	100
Toerisme ⁽²⁾	17.120	3,0

Figuur 6. Bruto Binnenlands Product 2007 (NBTC, 2008)

⁽¹⁾ Bovenstaande bedrijfstakken tellen niet op tot het totaal van 534 miljard euro. De verklaring hiervoor is dat niet alle economische kengetallen die worden gebruikt bij de berekening van het BBP toe te delen zijn aan een specifieke bedrijfstak.

⁽²⁾ Toerisme is in de bovenste tabel verdeeld over verschillende bedrijfstakken. Karakteristieke toeristische goederen vallen bijvoorbeeld onder 'handel, horeca en reparatie', agri-toerisme onder 'landbouw, bosbouw en visserij' en vervoerskosten onder 'vervoer, opslag en communicatie'. Hierdoor is de toeristische sector niet één op één te vergelijken met de andere sectoren.

In de berekeningen van het CBS (zie figuur 6) wordt toerisme verdeeld over verschillende bedrijfstakken. Uit de SatellietRekeningen Toerisme blijkt dat wanneer toerisme apart bekeken wordt, de sector 3% van het Bruto Binnenlands Product uitmaakt. Hiermee is toerisme groter dan landbouw, bosbouw en visserij en groter dan energie- en

waterleidingbedrijven. De financiële en zakelijke dienstverlening is de grootste bedrijfstak in termen van de bijdrage aan het Bruto Binnenlands Product.

3.3. Motieven om met vakantie te gaan

In deze paragraaf wordt uiteengezet wat motieven kunnen zijn om met vakantie te gaan. Er zijn verschillende motivaties om op vakantie te gaan (Cooper et al, 1998):

- verandering en de kans om te ontsnappen uit de dagelijkse sleur;
- sociale contacten;
- verandering klimaat/weer (de zon opzoeken bijvoorbeeld);
- rust en relaxen;
- plezier en avontuur;
- activiteiten ondernemen;
- geografie;
- culturele aspecten en gastronomie;
- onderwijs en kennis vergaren.

In de literatuur zijn drie invalshoeken te onderscheiden om de motieven om op vakantie te gaan te bekijken; compensatietheorie, exploratietheorie en statutheorie.

Doordat men meer vrije tijd krijgt en de welvaart stijgt, krijgt consumenten een steeds zwaarder accent. In onze samenleving bestaat een grote behoefte aan vrijheid; vrijheid om die vorm van vrijetijdsbesteding te kiezen die iemand het meeste aanspreekt, vrijheid om weg te trekken en de dwang en sleur van alledag achter zich te laten. Veel onderzoekers zien de vakantie als een tegenwicht ten opzichte van het dagelijkse leven. De vakantie dient om ofwel het individu een psychisch evenwicht te doen behouden of weer te verschaffen ofwel om het sociale systeem, de totale samenleving respectievelijk een deel hiervan in evenwicht te houden of beter te doen functioneren (Hessels, 1973). De vakantie levert dus een bijdrage tot een goed functioneren van de samenleving en tot blijvende aanpassing van haar leden aan normen en verwachtingen binnen die samenleving.

Kerstens (1972) omschrijft de **compensatietheorie** als volgt: er wordt van de gedachte uitgegaan dat de vrijetijdsbesteding een compensatie moet vormen voor het gebrek aan ontplooiingsmogelijkheden, inherent aan het werk, wat onder andere tot uiting zou komen in het ontplooiën van met het werk contrasterende activiteiten.

Vakantie wordt gezien als een opkikker om er weer een heel jaar tegen aan te kunnen. Het is echter maar de vraag of factoren als frisse lucht, rust en ontspanning in verband met de gezondheid van doorslaggevende betekenis zijn voor het nemen van een vakantie (Kosters, 1985). De vakantie wordt door velen wel gezien als een verademing vanwege de vele spanningen op het werk en thuis.

De exploratietheorie legt bij de verklaring van het menselijk gedrag de nadruk op de nieuwsgierigheid van de mens. Zij gaat ervan uit dat in de mens krachten aanwezig zijn die hem als het ware steeds tot kennisvermeerdering drijven. Het gaat hierbij om drie dingen die de mens aantrekken, ruimte, verte en vreemde (Hessels, 1973). Ten eerste verschaft de ruimte de vrijheid van beweging en biedt mogelijkheid tot nieuwe of andere activiteiten. Ten tweede lokt de verte. In de ruimte kan men doordringen, de verte bereikt men echter nimmer, de horizont wijkt steeds terug. Het vreemde is tenslotte het niet-eigene. In eerste instantie is het vreemde iets dat een zekere angst inboezemt.

Door de hoge graad van scholing heeft de mens veel geleerd over andere landen, culturen, attracties, godsdiensten, en hij wil dat zelf zien en ervaren. De één wil hierbij ver weg, de ander blijft dichterbij huis en weet tal van ogenschijnlijk minder spectaculaire zaken te waarderen. Motieven als andere dingen willen zien, eten, drinken, iets nieuws leren, contacten met buitenlanders- en de natuur in, kunnen allemaal herleid worden tot de gemeenschappelijke noemer van iets verkennen, iets exploreren (Kosters, 1985).

De mens is een sociaal wezen en in zijn gedrag gericht op groeperingen die voor hem relevant zijn, die voor hem een referentiekader vormen (Hessels, 1973). In de tijd dat vakantie nog niet binnen het bereik van vrijwel iedereen was, vormde vakantie dikwijls een prestigemiddel, dit valt onder de statutetheorie. Aan het einde van de jaren vijftig is, na jaren van algemene verarming, een maatschappij van overvloed gaan ontstaan (Kosters, 1985). De aandacht verschuift van werken en produceren naar vrije tijd en consumeren. Het prestige-element is weliswaar afgenomen nu de vakantie voor vrijwel iedereen binnen het bereik ligt. Toch hebben vooral ver-weg-bestemmingen nog altijd een prestigekarakter. Net zoals het nemen van meer dan één vakantie per jaar. Het gaat echter te ver aan te nemen dat mensen puur uit prestigeoverwegingen op vakantie gaan. Voor enkelen blijft een echter wel een belangrijke rol spelen. De volgende types van toeristen zijn te onderscheiden (zie figuur 7).

<p>Georganiseerde massa toerist Weinig avontuurlijk, all-inclusive reizen, weinig contact met lokale cultuur van mensen.</p>	<p>Geïstitutionaliseerd toerisme Routinematig, organisatie door touroperators, reisagenten, hoteliers en vervoerders.</p>
<p>Individuele massa toerist Vergelijkbaar met bovenstaande maar meer flexibiliteit/ruimte voor persoonlijke activiteiten.</p>	
<p>Ontdekkingsreiziger Zelfstandig georganiseerd en bevindt zich graag buiten de gebaande paden. Maakt gebruik van comfortabele accommodatie en transport.</p>	<p>Niet-geïstitutionaleerd toerisme Individuele reizen, mijden het contact met de grootschalige toerisme-industrie.</p>
<p>Zwerver Zo min mogelijk contact met toeristische sector en de reis is het liefst zo ver mogelijk van huis als mogelijk. De zwerver bevindt zich graag onder de lokale bevolking.</p>	

Figuur 7. Verdeling toerisme (Cooper et al, 1998)

3.4. Beantwoording deelvragen

Het doel van dit hoofdstuk was het inzichtelijk maken welke ontwikkelingen een rol spelen bij recreatieparken. De volgende deelvragen kwamen in dit hoofdstuk aan bod en zullen nu beantwoord worden.

Deelvraag: welke factoren speelden een rol bij het ontstaan van recreatieparken?

Na de Tweede Wereldoorlog groeide recreatie uit tot iets voor de massa. In deze tijd werd de auto ongekend populair. Voor de Tweede Wereldoorlog bestonden er zomerhuisjes in de vorm van een vrijstaand stenen of houten huis, gebouwd op een eigen stukje grond in een mooi gebied. In de jaren zestig verschijnen de zomerhuizen in complexen waarbij elk huis een eigen terreintje heeft en waar de groen- en recreatievoorzieningen en infrastructuur gemeenschappelijk zijn. Aan het einde van de jaren zestig kwam de echte doorbraak naar parken met vakantiehuisjes. Recreatieparken zijn uitgerust met allerlei voorzieningen; van zwembad, bowlingbanen tot restaurants en winkels.

De kloof tussen recreatie en toerisme aan de ene kant en natuur en milieu aan de andere kant groeit door de massale commercialisering en het stijgende milieubewustzijn. Boeren en

natuurorganisaties ontwikkelen zich als recreatieondernemers. Recreatie van nu is vele malen diverser en gevarieerder dan de recreatie van twintig jaar geleden, het is een belangrijke economische sector. Beleving wordt een constante factor in de recreatie, er wordt zelfs gesproken van een belevenismaatschappij.

Deelvraag: welke maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op recreatieparken?

De ontwikkelingen zijn onder te verdelen in demografische, ruimtelijke, technologische en economische ontwikkelingen.

Demografische ontwikkelingen: het komende decennia gaat de vergrijzing toenemen. De groei van de toeristisch-recreatieve sector wordt verder versterkt door het financiële vermogen van ouderen. Tevens hebben veel ouderen steeds meer het besef dat een actief leven, en daar vallen onder andere vakanties onder, de gezondheid bevordert. Bevolkingsdaling kan leiden tot een kwantitatieve en kwalitatieve verschuiving. Bij een kwantitatieve verschuiving moet gedacht worden aan een verschuiving van de bevolking naar West-Nederland (Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland en Utrecht). De kwalitatieve verschuiving wordt veroorzaakt door het vertrek van jongeren/hoogopgeleiden naar stedelijke gebieden. Hierdoor vergrijzen de landelijke gebieden. In Noordoost-Groningen, Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen is een bevolkingsdaling waar te nemen. Bij recreatie en toerisme draait het steeds vaker om een onderscheidende 'beleving'.

Ruimtelijke ontwikkeling: één op de negentien huishoudens in 2007 is in het bezit van (recreatieve) tweede woning. De marktpositie van de landbouw staat onder druk door de mondialisering, klimaatverandering en een gebrek aan opvolgers in de landbouw. Komende jaren blijft er een grote vraag naar tweede woningen.

Technologische ontwikkeling: informatie komt voor steeds meer mensen tegelijkertijd beschikbaar, via televisie, radio en internet. Internet is niet meer weg te deken bij het zoeken naar vakantiebestemmingen. Het autobezit in Nederland neemt nog steeds toe, meer dan de helft van alle verplaatsingen is terug te voeren op activiteiten die met vrijetijdsbesteding te maken hebben.

Economische ontwikkeling: toerisme is een van de snelst groeiende industrieën van de wereld. Recreatie en toerisme wordt steeds meer gezien als een basisbehoefte, 80% van de Nederlanders gaat minimaal één keer per jaar op vakantie.

Deelvraag: welke theorieën zijn er op het gebied van vakantiemotieven?

Aan motieven om op vakantie te gaan wordt in verschillende theorieën aandacht besteed. De compensatietheorie wordt als volgt omschreven: er wordt van de gedachte uitgegaan dat

de vrijetijdsbesteding een compensatie moet vormen voor het gebrek aan ontplooiingsmogelijkheden, inherent aan het werk, wat onder andere tot uiting zou komen in het ontplooiën van met het werk contrasterende activiteiten. Vakantie wordt gezien als een opkikker om er weer een heel jaar tegen aan te kunnen. De exploratietheorie legt bij de verklaring van het menselijk gedrag de nadruk op de nieuwsgierigheid van de mens. In de mens zijn krachten aanwezig die hem als het ware steeds tot kennisvermeerdering drijven. Het zijn drie dingen die mens aantrekken; ruimte, verte en vreemde.

De mens is een sociaal wezen en in zijn gedrag gericht op groeperingen die voor hem relevant zijn, die een referentiekader vormen. Vakantie vormde dikwijls een prestigemiddel in de tijd dat vakantie nog niet voor iedereen weggelegd was, dit wordt ook wel de statutheorie genoemd. Na de jaren vijftig is een maatschappij van overvloed ontstaan. De aandacht is verschoven van werken en produceren naar vrije tijd en consumeren. Het prestige effect is afgenomen nu de vakantie voor iedereen binnen het bereik ligt. Ver-weg bestemmingen hebben echter nog altijd een prestigekarakter, evenals het meerdere keren per jaar op vakantie gaan. De volgende typen toeristen zijn te onderscheiden: georganiseerde massa-toerist, individuele massa toerist, ontdekkingsreiziger en zwerver. Bij vakanties naar recreatieparken is er voornamelijk sprake van de eerst twee typen, dit valt onder het geïnstitutionaliseerd toerisme. De reizen zijn vaak weinig avontuurlijk en men heeft weinig contact met de lokale cultuur van mensen. Het type ontdekkingsreiziger is ook te vinden in recreatieparken. Dit type toerist zal meer te vinden zijn in kleinschalige recreatieparken. De ontdekkingsreiziger mijdt het contact met de grootschalige toerisme-industrie.

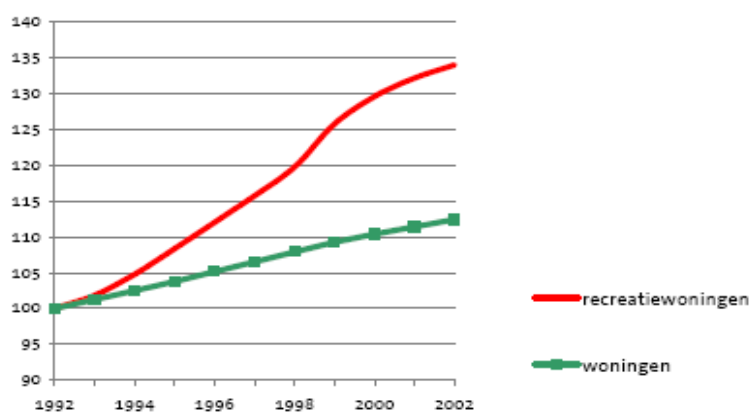
In dit hoofdstuk is duidelijk geworden hoe recreatie en recreatieparken zijn ontstaan en welke ontwikkelingen daarbij en rol hebben gespeeld. Maar hoe ziet de vraag en het aanbod van recreatieparken eruit? In het volgende hoofdstuk wordt hier aandacht aan besteed.

4. Vraag en aanbod recreatieparken

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de historie van recreatieparken en op de ontwikkelingen die hierbij een rol spelen. Om de invloed van recreatieparken te bepalen moet helder zijn hoe het huidige aanbod en de vraag naar recreatieparken eruit ziet. Welke regio's zijn populair als het gaat om recreatieparken en in welke provincies staan weinig recreatieparken? Welke periodes zijn geliefd om op vakantie te gaan? Er zijn natuurlijk vele manieren om de vakantie in te vullen, van luxe hotels tot kamperen in de wildernis. Vakantiegangers zijn op te delen in verschillende groepen qua voorkeuren en persoonlijke interesses. Welke kenmerken heeft de doelgroep die geïnteresseerd zijn in recreatieparken? Ten eerste wordt ingegaan op het aanbod van recreatieparken, zoals de capaciteit oftewel het aantal accommodaties, in de verschillende regio's (4.1.). In de volgende paragraaf (4.2.) komt de vraag naar recreatieparken aan bod. De verschillende doelgroepen worden besproken in 4.3. In paragraaf 4.4. volgt de beantwoording van de deelvragen.

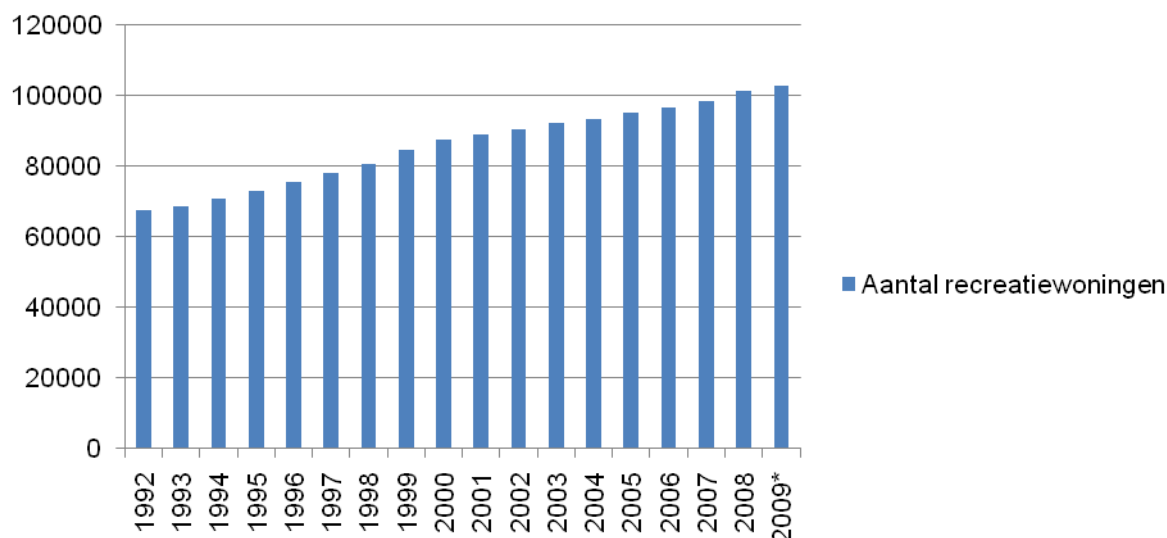
4.1. Aanbod

Het aantal recreatiewoningen is klein ten opzichte van de reguliere woningen. In figuur 8 is te zien dat de groei van recreatiewoningen ieder jaar hoger was dan de groei van de reguliere woningvoorraad (van der Reijden et al, 2003). In 2009 waren er 7.104.518 woningen in Nederland waarvan 103.041 recreatiewoningen zijn (1,44%) (CBS, 2010)

Figuur 8. Groei van het aantal recreatiewoningen in vergelijking met de reguliere woningvoorraad (geïndexeerd) (van der Reijden et al, 2003)

In figuur 9 is te zien dat er sprake is van een gelijkmatige stijging van het aantal recreatiewoningen in Nederland. In 1995 waren er 67.476 recreatiewoningen in Nederland, in 2009 waren er 103.041 recreatiewoningen.

Figuur 9. Aantal recreatiewoningen in Nederland in aantallen (CBS, 2009)

Capaciteit

In figuur 10 is te zien dat de capaciteit (aantal accommodaties) van verblijfsrecreatieve logiesvormen het grootst is in de Noordzeebadplaatsen. Kort daarop volgen de Groningse/Friese/Drentse zandgronden, de Veluwe en de Veluwerand en Twente, Salland en de Vechtstreek. In de Noordzeebadplaatsen en de meren van Friesland en omstreken is de toename van het aantal accommodaties (tussen de jaren 2000 en 2010) het grootst. In de vier grote steden en de Hollands Utrechtse meren is er sprake van een afname van het aantal accommodaties. De afname in de vier grote steden is te verwaarlozen omdat zich in deze gebieden maar 10 parken bevonden. Dit is logisch, in de steden is geen ruimte voor en vraag naar recreatieparken. In de vier grote steden ligt de nadruk qua verblijfsaccommodaties op hotels en appartementen. Verder moet aangetekend worden dat de gebieden niet even groot zijn, dit heeft natuurlijk invloed op het aantal logiesvormen. In een groot gebied zijn al snel meer logiesvormen dan in een klein gebied.

Verblijfsrecreatieve logiesvormen ⁽¹⁾ Capaciteit (aantal accommodaties) per regio			
	2000	2010	Toe- of afname in % van 2000 tot 2010
Wadden eilanden	273	242	▪ 11,4
Noordzeebadplaatsen	406	510	+ 25,6
IJsselmeerkust	157	162	+ 3,2
Deltagebied	113	130	+ 15
Meren Friesland en omstreken	182	221	+ 21,4
Hollands-Utrechtse meren	46	29	▪ 37
Utrechtse heuvelrug en 't Gooi	73	66	▪ 9,6
Veluwe en Veluwerand	363	322	▪ 11,3
Gelders rivierengebied	65	63	▪ 3,1
Achterhoek	216	248	+ 14,8
Twente, Salland en Vechtstreek	347	368	+ 6,1
Groningse/ Friese/ Drentse zandgronden	381	408	+ 7,1
West- en Middenbrabant	330	327	▪ 0,9
O-Brabant/ N-M-Limburg/ Rijk v. Nijmegen	312	320	+ 2,6
Zuid-Limburg	153	152	+ 0,7
Vier grote steden	10	8	▪ 20
Overig Nederland	182	209	+ 14,8
Totaal Nederland	3609	3785	+ 4,9

Figuur 10. Verblijfsrecreatieve logiesvormen⁽¹⁾, Capaciteit per regio (Cbs,2010)

(1) Dit zijn alle logiesverstreckende accommodaties in Nederland die bij een van de volgende drie typen accommodaties horen: kampeerterreinen, huisjescomplexen en groepsaccommodaties.

Figuur 11. Aantal toeristische accommodaties en slaappleaatsen in Nederland ⁽¹⁾ (CBS, 2009)

- (1) Onder toeristische accommodaties vallen hotels, pensions en jeugdaccommodatie (groter dan 5 slaappleaatsen), kampeerterreinen met toeristische verhuur, huisjescomplexen met toeristische verhuur en groepsaccommodaties (allen groter dan 20 slaappleaatsen). Vaste standplaatsen op campings, tweede woningen, jachthavens worden niet in de CBS-registratie meegenomen.

In figuur 11 is een overzicht van het aantal toeristische accommodaties en slaappleaatsen per provincie te zien. Qua aantal accommodaties/ slaappleaatsen nemen de provincies Gelderland en Noord-Holland de koppositie in. In Flevoland zijn veruit de minste accommodaties/ slaappleaatsen te vinden. Gegevens over het totaal aantal recreatieparken in Nederland zijn niet te achterhalen.

4.2. Vraag

Figuur 12. Gasten in Verblijfsrecreatie; per logiesvorm en herkomst x 1000 (CBS 2010d.)

Het aantal gasten in verblijfsrecreatie-accommodaties schommelt tussen de jaren 1998 en 2009 (zie figuur 12). Het aantal gasten uit Nederland en het buitenland vertoont eenzelfde lijn, de verdeling tussen gasten uit Nederland en buitenland blijven dus gelijk. In de jaren 2000 en 2005 is een daling te zien. Deze daling wordt gevolgd door een lichte stijging. Het aandeel Nederlandse gasten is groot, 80%. Het aantal gasten is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden. Indien de weersomstandigheden goed zijn in Nederland, trekt dit meer gasten. Is het een regenachtig jaar, dan besluiten veel mensen om in het buitenland de zon op te zoeken.

Bestemming

In figuur 13 is het totale aantal gasten voor huisjesterreinen te zien, in Groningen, Flevoland en Utrecht zijn de minste gasten. Limburg is veruit de populairste provincie als gekeken wordt naar het totale aantal gasten voor huisjesterreinen. Drenthe, Gelderland en Noord-Brabant ontvangen ongeveer hetzelfde aantal gasten. De sterkste stijging van het aantal gasten voor huisjesterreinen is te vinden in Zeeland. Het aantal gasten in Drenthe, Friesland, Utrecht, Noord-Brabant, Zuid-Holland is het afgelopen jaar ook sterk gestegen.

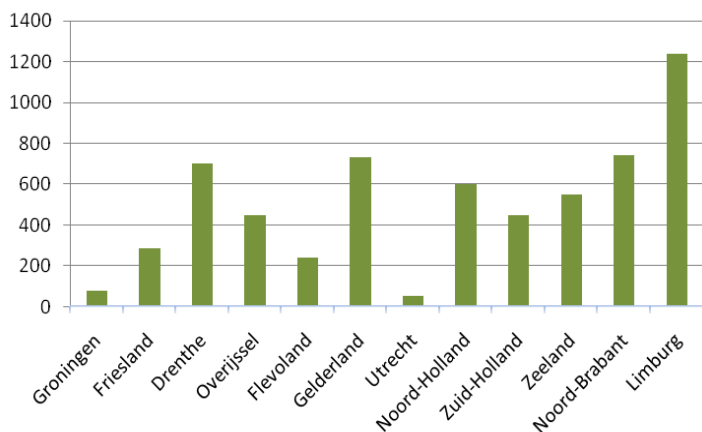
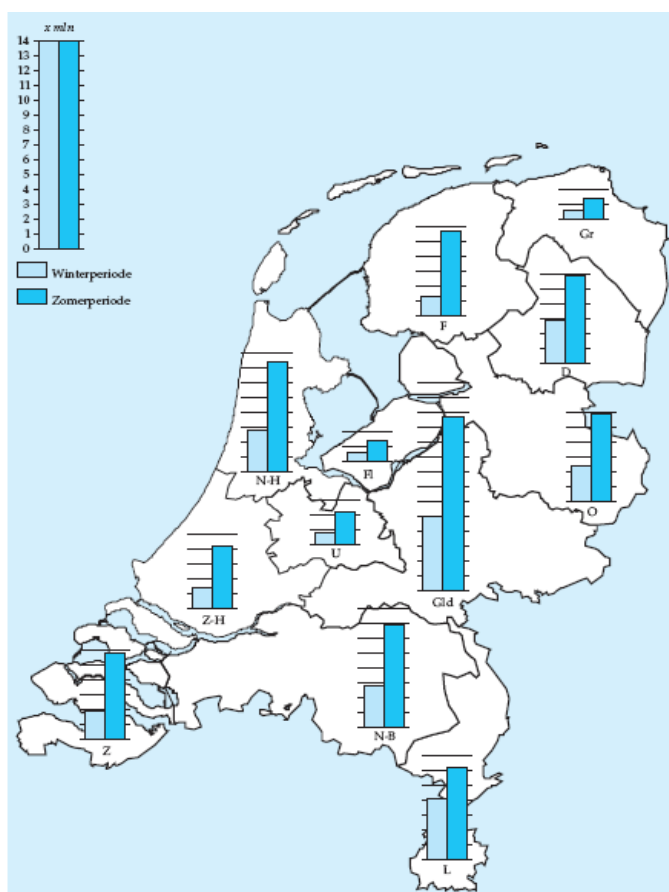

Fig. 13. Totaal aantal gasten voor huisjesterreinen in 2009, x 1000

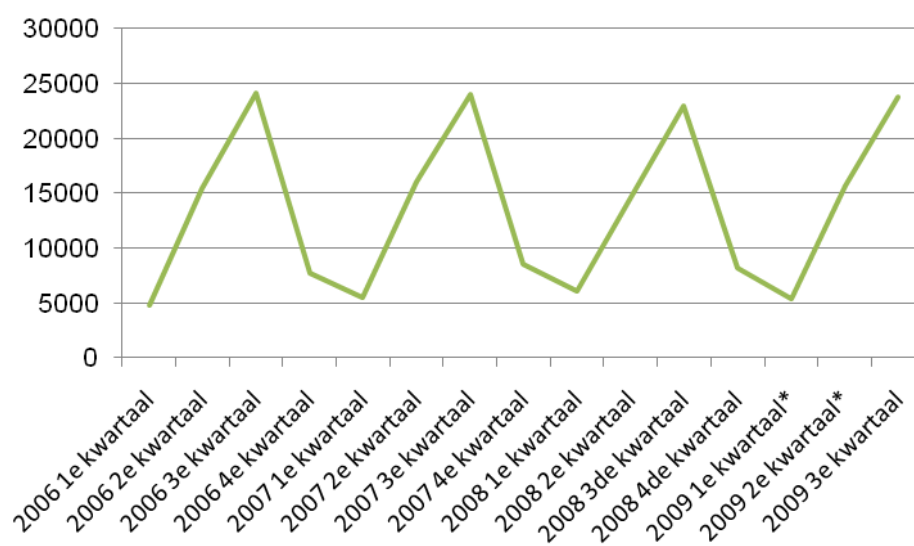
Een afname van het totaal aantal gasten in huisjesterreinen is te vinden in Flevoland. Een verklaring hiervoor kan zijn dat Flevoland bezoekers te weinig te bieden heeft op enerzijds het gebied van rust/bezinning en anderzijds het aspect van beleven en meemaken.

Figuur 14. Overnachtingen van Nederlanders tijdens binnenlandse vakanties per seizoen naar bestemmingsprovincie in 2008 (CBS, 2009)

Verder is te zien dat de provincies Friesland, Drenthe, Overijssel, Zuid- en Noord-Holland, Zeeland, Brabant en Limburg alle in de middenmoot vallen. De minst populaire provincies zijn Groningen, Flevoland en Utrecht.

Als gekeken wordt naar de verschillen tussen de winter en de zomerperiode en korte en lange vakanties valt het volgende op (zie figuur 14): voor de winterperiode (kort), zomerperiode (kort) en zomerperiode (lang) zijn de Veluwe/Veluwerand en Groningse, Friese en Drentse zandgronden de meest gekozen vakantiebestemming. Voor de winterperiode (lang) is het gebied Oost-Brabant, Noord- en Middenlimburg en Rijk van Nijmegen populair.

Figuur 15. Gasten in verblijfsrecreatie per kwartaal. (CBS, 2010d)

In figuur 15 is een herhalend patroon te zien. In het 1^e kwartaal van de verschillende jaren zijn er de minste gasten in verblijfsrecreatieaccommodaties, dit zijn de maanden januari, februari en maart. Bij het 2^e kwartaal stijgt het aantal gasten flink. De piek is te vinden in de maanden juli, augustus en september, de zomermaanden. In de herfst zakt het aantal gasten in verblijfsrecreatieaccommodaties. De piek is in 2008 iets lager dan de piek in 2006, 2007 en 2009.

Bezetting

Per maand kan per logiesvorm een netto slaappleatsbezettingsgraad worden berekend. Het aantal overnachtingen in de maand wordt daartoe gedeeld door de totale capaciteit van de in die maand geopende accommodaties. Een deel van de accommodaties is maar een gedeelte van het jaar open, ze zijn bijvoorbeeld in de wintermaanden gesloten.

De definitie van huisjescomplexen is als volgt: Een huisjesterrein bestaat uit een aantal zomerhuisjes, (vakantie-)bungalows of (vakantie-)appartementen, voor zover deze

verblijfseenheden hoofdzakelijk voor verhuur door de exploitant of beheerder van het complex beschikbaar zijn. Appartementen die verhuurd worden met hoteldienstverlening (zie hotel) worden niet als huisjescomplex beschouwd, maar als (appartementen)hotel. Appartementen zonder hoteldienstverlening, die vaak deel uitmaken van een groter gebouw, worden beschouwd als bungalow of zomerhuisje (CBS, 2010).

Netto slaappleatsbezettingsgraad						
	%	2004	2005	2006	2007	2008
Hotels, pensions en jeugdaccommodaties		42,1	43,3	46,6	47,8	46
Huisjescomplexen		37	33,2	35,6	38,6	38,5
Kampeesterreinen		13,2	12,8	12,5	11,9	10,6
Groepsaccommodaties		22,8	22,6	23,1	22,6	22,8

Figuur 16. Netto slaappleatsbezettingsgraad (CBS, 2009)

In figuur 16 is te zien dat huisjescomplexen de één na hoogste gemiddelde bezettingsgraad van de verschillende logiesvormen kennen. In de zomermaanden, en dan met name de maand augustus, lag dit gemiddeld op 60%. De bezettingsgraad van huisjescomplexen ligt de afgelopen jaren tussen de 33% en 38%. Dit betekent dat de complexen voor ruim eenderde van de tijd bezet zijn. De overige tijd staan deze complexen leeg.

4.3. Doelgroepen

In de voorgaande paragrafen is duidelijk geworden hoe het aanbod en de capaciteit van recreatieparken eruit ziet. De volgende vraag die dan opkomt is hoe de vraag naar recreatieparken eruit ziet? Wat voor type vakantiegangers zijn er? Vakantiegangers hebben namelijk niet allemaal dezelfde wensen. Mensen hebben een verschillende smaak, hierdoor kunnen er verschillende typen vakantiegangers worden onderscheiden. Goossen en de Boer (2008) hebben een onderzoek uitgevoerd naar recreatiemotieven. De uitkomsten hiervan worden hieronder weergegeven. Er zijn verschillende groepen te onderscheiden; 'Gezelligheid', 'Tussen uit', 'Interesse' en 'Opgaan in andere wereld'.

Een doelgroep is een groep mensen waarop een bepaalde actie is gericht, die men met een bepaalde aanpak probeert te bereiken. De indeling van recreanten is gebaseerd op verschillende dimensies: de gewenste beleving, de belangrijkste eisen aan de omgeving, inrichting en beheer en de groepsgrootte.

- **Gezelligheid**

Deze groep vindt het belangrijk dat ze overal mogen komen en dat er (verharde) paden zijn. Het recreatielandschap moet voorzieningen bieden waarbij ook de auto makkelijk geparkeerd kan worden. Het gebied moet iets te bieden hebben en er moet iets te beleven zijn. Hierbij kan gedacht worden aan speelweiden en de aanwezigheid van horeca. Het gebied moet goed onderhouden worden, het moet er niet ruig uitzien. Voor deze groep is de aanwezigheid van veel recreanten geen probleem. Deze groep komt relatief veel voor bij de moderne burgerij.

- **Tussen uit**

De gebieden moeten voor deze groep niet al te aangelegd overkomen, maar ook weer niet te ruig. Rust en ruimte, in de vorm van het ontbreken van omgevingslawaai en horizonvervuiling is van groot belang. Deze groep ziet graag een groen decor.

- **Interesse**

Voor deze groep is een arcadisch landschap met verwijzingen naar het verleden en 'echte natuur' belangrijk. Deze groep is op zoek naar een verhaal achter het aanbod en naar authenticiteit. Rust en ruimte zoals het vroeger was wordt hoog gewaardeerd, moderne voorzieningen zijn van minder groot belang. Gebieden waar het ruig en ondoordringbaar is worden aantrekkelijk gevonden.

- **Opgaan in andere wereld**

Deze groep komt voor een deel overeen met de groep 'interesse', ze is wel minder extreem. Ze vindt een ruig en ondoordringbaar landschap waar weinig mensen komen belangrijk, ze gaat graag op zoek naar zeldzame planten of dieren. Deze groep hecht weinig waarde aan recreatieve voorzieningen. Het ontbreken van omgevingslawaai is van groot belang.

- **Uitdaging**

Voor deze groep moeten het landschap en voorzieningen ten dienste staan van recreanten. Ze vindt voorzieningen belangrijk, het liefst moeten deze voorzieningen met sport te maken hebben. Rust en ruimte, biodiversiteit en een natuurlijk landschap worden gewaardeerd door de groep 'uitdaging'.

Recreanten met de motieven 'Gezelligheid' en 'Uitdaging' vinden een omgeving met veel recreanten minder erg dan de andere groepen. De groepen 'gezelligheid' en 'uitdaging' hebben een lagere leeftijd dan de andere groepen. Een hogere leeftijd is te vinden bij de

groepen 'interesse' en 'opgaan'. De groep 'gezelligheid' heeft een lagere leeftijd dan de andere groepen. Een hoge leeftijd is te vinden bij de groepen 'interesse' en 'opgaan'. De groep 'tussen uit' bestaat gemiddeld uit meer vrouwen dan de andere groepen. Meer mannen zijn te vinden in de groepen 'interesse' en 'uitdaging'.

4.4. Beantwoording deelvragen

Hoofdstuk 4 staat in het teken van het aanbod en de vraag naar recreatieparken. De volgende deelvragen kwamen in dit hoofdstuk aan bod en zullen nu beantwoord worden. Bij de beantwoording van deze deelvraag wordt uitgegaan van de informatie over de logiesverstrekende accommodaties aangezien er geen informatie bekend is over de recreatieparken

Deelvraag: hoe ziet het aanbod van recreatieparken eruit?

Het aantal recreatiewoningen is gestegen van 67.476 in 1992 naar 103.041 recreatiewoningen in 2009. Gegevens over het totaal aantal recreatieparken in Nederland zijn niet te achterhalen. In 2010 bevinden zich in Nederland 3785 logiesverstrekende accommodaties. Hier vallen de volgende typen accommodaties onder; kampeerterreinen, huisjescomplexen en groepsaccommodaties. In de Noordzeepadplaatsen en bij de Groningse/ Friese/ Drentse zandgronden is het aantal accommodaties van verblijfsrecreatieve logiesvormen het grootst. De toename van het aantal accommodaties is het grootst in de Noordzeepadplaatsen, de meren in Friesland en omstreken en in de Achterhoek. Het valt op dat in de gebieden waar al veel accommodaties stonden, het aanbod verder is uitgebreid, denk aan Groningse/ Friese/ Drentse zandgronden en Noordzeepadplaatsen en de meren in Friesland en omstreken en in de Achterhoek. Dit is te verklaren doordat waar al veel accommodaties stonden het gebied kennelijk populair is en men hier op inspeelt door het aanbod uit te breiden. In de plattelandsgebieden zijn meer verblijfsrecreatieve logiesvormen aanwezig dan in dichtbevolkte gebieden. In de plattelandsgebieden is meer ruimte en vraag naar recreatieparken. Verder kan gesteld worden dat recreatieparken vaak op zandgronden staan. Hierbij kan gedacht worden aan de volgende gebieden: 'Veluwe en Veluwerand', 'Twente, Salland en Vechtstreek', 'Groningse/Friese/Drentse zandgronden', 'Oost-Brabant/ Noord- en Middenlimburg/ Rijk van Nijmegen'. De Noordzeepadplaatsen, ook wel kustzone genoemd, zijn aantrekkelijk door de combinatie van zee en strand.

Deelvraag: hoe ziet de vraag naar recreatieparken eruit?

De sterkste stijging van het aantal gasten op huisjesterreinen is te vinden in Zeeland. Het aantal gasten in Drenthe, Friesland, Utrecht, Noord-Brabant, Zuid-Holland is het afgelopen jaar ook sterk gestegen. De bezettingsgraad van huisjescomplexen ligt tussen de 33 en 38%. Tweederde van de tijd staan recreatieparken dus leeg. Huisjescomplexen hebben de hoogste bezettingsgraad van de verschillende logiesvormen. De provincie Gelderland is in de zomer- en in de winterperiode een geliefde plek om naar toe te gaan. De minst populaire provincies zijn Groningen, Flevoland en Utrecht.

Deelvraag: welke verschillende typen toeristen zijn er?

Er zijn verschillende typen vakantiegangers te onderscheiden. Mensen hebben verschillende wensen, belangen en motieven. Ten eerste het motief 'Gezelligheid', deze groep wil gezellig met vrienden en familie op stap. Het recreatiepark moet een ruim aanbod van voorzieningen bieden, hierbij kan gedacht worden aan speelfaciliteiten en horeca. Het park moet goed onderhouden worden en de aanwezigheid van veel recreanten is geen probleem. Een tweede motief is 'Er tussen uit', oftewel even de batterij opladen. Voor deze groep is het ontbreken van omgevingslawaai en horizonvervuiling van groot belang. Het recreatiepark en de omliggende omgeving moeten niet te ruig zijn maar ook niet te 'aangelegd' overkomen. 'Interesse' is een derde motief. Voor deze groep is een arcadisch landschap met verwijzingen naar het verleden en 'echte' natuur belangrijk. Ruige en ondoordringbare gebieden worden aantrekkelijk gevonden, moderne voorzieningen zijn van ondergeschikt belang. Recreatieparken die bijvoorbeeld refereren aan de bouw van vroeger wordt aantrekkelijk gevonden door deze groep. 'Opgaan in andere wereld' is een vierde motief. De liefde voor de natuur is bij deze groep kenmerkend. Deze groep wil kunnen struinen door de natuur. Het liefst doen zij dat alleen, of met iemand die dezelfde interesses heeft. Deze groep kiest bij voorkeur een kleinschalig park uit wat ruimte en rust uitstraalt. Tot slot het motief 'Uitdaging'. Hierbij spelen sportieve activiteiten een grote rol. Het recreatiepark en de omliggende omgeving/voorzieningen moeten ten dienste staan van recreanten. Sportieve voorzieningen zijn voor deze groep belangrijk.

5. Platteland en recreatie

In hoofdstuk 5 staat het platteland centraal. Recreatieparken bevinden zich vrijwel altijd op het platteland. Mensen hebben verschillende associaties met het platteland. Aan toerisme en recreatie zitten voor- en nadelen. In sommige gevallen geeft de recreant een meerwaarde aan het gebied, in andere gevallen zal recreatie een negatieve invloed hebben. Ten eerste wordt aan de hand van enkele mythes ingegaan op het beeld dat mensen van het platteland hebben (5.1.). Vervolgens wordt onderzocht op welke manier burgers naar het platteland kijken (5.2.) In paragraaf 5.3. wordt gekeken naar de wijze waarop burgers met recreatieve ontwikkelingen omgaan. Daarna komen achtereenvolgens de ruimtelijke effecten (5.3.), economische effecten (5.4.) en het aspect ruimtelijke kwaliteit (5.5.) aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de beantwoording van de deelvragen(5.4.)

5.1. Mythes en percepties

Kooij wijst in 'Mythen van de groene ruimte' (1999) op het volgende: "Het is een merkwaardige paradox dat we terwijl we kunnen vaststellen dat, afgaande op de beleving van de mensen, de groene ruimte groter moet zijn dan ooit tevoren, men toch het idee heeft dat deze groene ruimte aan alle kanten bedreigd wordt. Wellicht komt dat omdat de groene ruimte, wanneer we de 'natuurlijke' dimensie daarvan naar voren halen, meerdere belevingswerelden bundelt, die recentelijk met elkaar in conflict zijn geraakt." Een tweede mythe is dat het platteland vroeger uitsluitend agrarisch was van karakter. Multifunctionaliteit van het platteland is echter van alle tijden. Het platteland, de groene ruimte heeft al eeuwen geleden haar louter agrarische bestemming verloren, zo het die ooit heeft gehad (Kooij, 1999). De derde mythe is dat het platteland, naarmate we verder in het verleden teruggaan, beschouwd kan worden als een op zichzelf staande entiteit, een groen contrast met de stedelijke samenleving. Volgens Kooij (1999) zijn economisch gezien stad en platteland nooit afzonderlijke eenheden geweest, er was sprake van complementariteit.

In de eerste mythe wordt vastgesteld dat, afgaande op de beleving van de mensen, de groene ruimte groter moet zijn dan ooit tevoren, terwijl men toch het idee heeft dat deze groene ruimte aan alle kanten bedreigd wordt. Dit kan te maken hebben met de verschillende belevingswerelden. Feiten en percepties kunnen verschillen. Percepties en feiten vormen samen de realiteit waaruit mensen handelen. De betekenis van het landelijk gebied voor de Nederlandse bevolking verandert voortdurend. De drie belangrijkste percepties zijn utilitair, arcadisch en natuurgericht. Door de eeuwen heen zijn deze percepties van wisselend belang geweest.

Utilitair. Dit is de oudste perceptie en beschouwt de natuurlijke omgeving als dienstbaar aan de mens(heid) (RLG, 2002). De economische productie heeft prioriteit en de natuur staat volledig ten dienste van de mens.

Arcadisch-paradijselijke. Het landelijk gebied is een bron van rust, schoonheid en natuurlijkheid: een arcadia, waar de mens nader tot de natuur, zijn medemens en zichzelf kan komen (RLG, 2002). De voortgaande individualisering heeft tot gevolg dat de burger zichzelf meer en meer als uniek mens beschouwd. Ieder uniek mens wil graag op unieke manier het arcadische landschap ervaren.

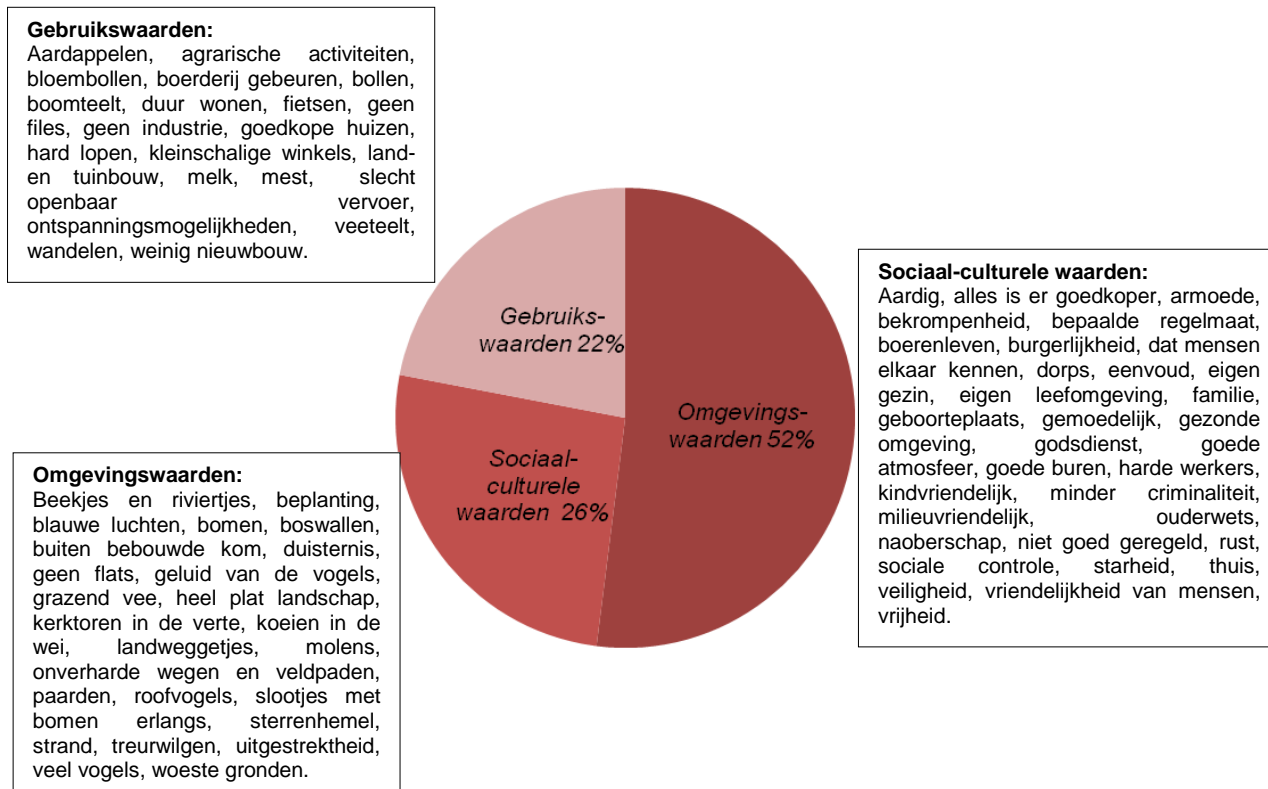
Natuur- empathische. Deze perceptie beschouwt de ongerepte natuur als waardevol onderdeel van het landschap en komt op in Duitsland in de 19e eeuw (RLG, 2002). In de loop der tijd heeft deze visie twee varianten gekregen; eerst de conserverende die wil behouden wat er nog over is, en recent ook de reconstruerende die geciviliseerde gebieden in meer oorspronkelijke staat wil terugbrengen. Deze visie hield een herwaardering van wildernis en onland in.

In de jaren '70 wordt in de publieke opinie het primaat van het platteland als utilitaire ruimte ter discussie gesteld. Uit de hoek van de arcadisch-paradijselijke visie komt het streven van veel mensen om een privé paradijs te creëren op het platteland, op een flinke lap grond rond de eigen buitenplaats. En ook worden er echte arcadia's gemaakt waar de mensen tegen betaling mogen verblijven: bungalowparken compleet met palmen en snelstromende beken, ecologische themaparken en safariparken met een welhaast Bijbelse fauna (Kooij, 1999).

5.2. Beelden

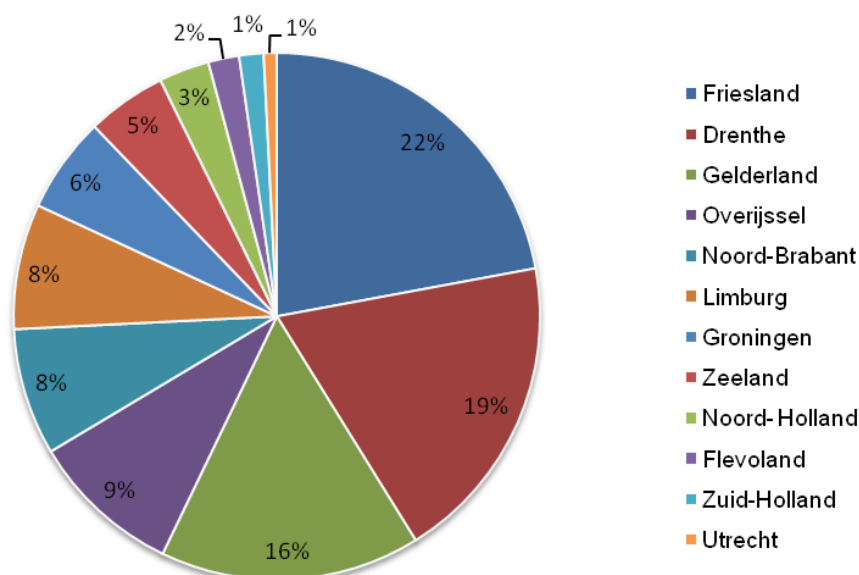
Steenbekkers et al (2008) heeft onderzoek gedaan naar wat Nederlanders onder het platteland verstaan. Dit is gedaan aan de hand van de vraag 'welke vier woorden komen het eerst bij u op als u de termen platteland of landelijk gebied hoort. Deze associaties zijn ondergebracht in drie dimensies; omgevings- en landschappelijke waarden, gebruikswaarden en sociaal-culturele waarden (zie figuur 17). Een eerste dimensie, omgevingswaarden, heeft betrekking op hoe het platteland er uitziet en bestaat uit beelden van omgevings- en landschappelijke waarden. De tweede dimensie, gebruikswaarden, gaat in op waarden die gerelateerd zijn aan de functionele kant van het landelijke gebied. Het gaat dan om associaties over het ruimtegebruik van het platteland en de economische activiteiten die er plaatsvinden. De derde dimensie, sociaal-culturele waarden, betreft waarden die gaan over de manier van leven op het platteland.

De dimensie van omgevings- en landschappelijke waarden overheerst, veel mensen denken aan ruimte en rust op het platteland. Het platteland wordt ongeveer even vaak op een functionele als sociaal-culturele waarde bekeken. Ook hierbij overheersen de traditioneel agrarische functies zoals boeren, landbouw en koeien. De agrarische activiteiten nemen af.

Figuur 17. Beelden van het platteland (Steenbekkers et al, 2008)

Volgens Daalhuizen en Heins (2001) zijn ruimte, weilanden en boerderijen de belangrijkste beelddragende aspecten van het platteland. Het belang van functionele aspecten van het platteland in de representatie neemt af met de toename van de leeftijd. Jongeren baseren hun beeld vooral op visuele kenmerken. Bij ouderen spelen juist de sociaal-culturele waarden vaak een rol. Tevens zijn er regionale verschillen waar te nemen. In Noord-, Oost- en Zuid-Nederland worden meer sociaal-culturele waarden genoemd dan in West-Nederland. West-Nederland neigt meer naar omgevingswaarden. Aspecten over het sociale leven spelen dan een minder prominente rol dan bijvoorbeeld gebruikswaarde of omgevingswaarde. Volgens 68% van de Nederlanders behoren recreatieparken niet tot het platteland. Ouderen rekenen recreatieparken vaker tot het platteland dan jongeren.

Figuur 18. Provincies met de meest aantrekkelijkste plattelandsgebieden (in %). (Steenbekkers et al, 2008, Eigen bewerking)

Uit onderzoek van Steenbekkers et al (2008) blijkt dat de meeste mensen Friesland, Drenthe en Gelderland de aantrekkelijkste plattelandsgebieden vinden (zie figuur 18). Uit het onderzoek blijkt dat

jongeren een sterke voorkeur hebben voor ruige, autonome en spectaculaire natuur, ouderen houden meer van het agrarische cultuurlandschap. Jongeren vinden Gelderland/Drenthe minder aantrekkelijk dan ouderen. Jongeren noemen Friesland vaak als aantrekkelijk gebied, dit komt door de watersportmogelijkheden op de Friese meren. Noord- en Zuid Holland en Utrecht worden, door het sterk verstedelijkte gebied, gezien als onaantrekkelijke gebieden. Een sterk open landschap, zoals Zeeland bijvoorbeeld, wordt ook onaantrekkelijk gevonden. Mensen vinden kustgebieden/strand wel aantrekkelijk.

De relatie tussen toerisme en recreatie is paradoxaal. Deze paradox ontstaat doordat toerisme niet zonder de aantrekkelijkheid van de natuurlijke/culturele omgeving van de bestemming kan, terwijl de omgeving ook van de toeristische en recreatieve activiteiten te lijden heeft (Bleckman, 2010). Door recreatie verandert de ruimtelijke kwaliteit van een gebied en daarmee de leefomgeving van burgers. Dit kan op verschillende manier opgevat worden. Positieve aspecten zijn bijvoorbeeld dat er meer levendigheid of gevoel van waardering voor de eigen omgeving is door de interesse van bezoekers. Andere positieve punten zijn het in stand houden of verhogen van het voorzieningenniveau en de aandacht voor een betere ontsluiting en bereikbaarheid. Tevens is er aandacht voor cultuur-, natuur- en landschapsbehoud door de vraag naar natuurlijke en authentieke landschappen. Nadelen doen zich sterker voor op het platteland dan in steden. Waar de stedeling zich soms niet eens bewust is van de aanwezigheid van toeristen, ziet de dorpling zich direct

geconfronteerd met bezoekers van het dorp. Op het platteland is de draagkracht door de kleinschaligheid van de omgeving kleiner. Een ander belangrijk aspect is de concurrentie met andere doeleinden, hierbij kan gedacht worden aan wonen, industrie en natuur, voor de beschikbare ruimte. Toerisme kan een grote druk op het gebied zetten en dit kan leiden tot de volgende effecten: bodemerosie, meer vervuiling, lozingen in zee, natuurlijke habitat verlies, toegenomen druk op bedreigde diersoorten (Bleckman, 2010). De esthetische vervuiling is een ander aspect; grote, dominante recreatieparken van een ongelijksoortig ontwerp misstaan in een natuurlijke omgeving en botsen met de inheemse bouw.

5.3. Recreatieve ontwikkelingen

Nederlanders hebben verschillende gevoelens en beelden bij het platteland. Er zijn drie manieren te onderscheiden waarop gevoelens verbonden worden aan de identiteit van het platteland (Steenbekkers et al, 2008). Ten eerste 'identifying with', hierbij heeft men positieve gevoelens omdat men zich er comfortabel, veilig en thuis voelt. Ten tweede 'identifying against' waarbij men negatieve gevoelens heeft ten opzichte van iets, in dit geval het platteland. Deze ontstaan wanneer iemand zich niet thuis voelt op het platteland. Ten derde kan men gevoelens hebben met het platteland die niet relevant zijn voor mensen, 'not identifying', omdat men bijvoorbeeld niet bekend is met het Nederlandse platteland. Burgers gaan verschillend om met recreatieve ontwikkelingen (Abma et al, 2005):

- *Weerstand*. Concrete conflicten tussen enerzijds de bevolking en anderzijds toeristen, bestuurders en ondernemers.
- *Terugtrekking*. Contacten worden vermeden; burgers zijn bezorgd over behoud van eigen lokale cultuur; ophalen van dialect of oude gewoonte.
- *Grenshandhaving*. Economisch meeprofiteren en negatieve effecten van toerisme neutraliseren; toeristische activiteiten vinden in aparte ruimten plaats, er wordt een duidelijke grens getrokken tussen toeristische en lokale activiteiten; benadrukken van een 'wij-zij-verschil'.
- *Revitalisering*. Streven naar behoud van traditionele cultuur door inbedding in toeristische attracties; lokale bevolking identificeert zich met deze attracties.
- *Overname*. Het overnemen van leefstijl en gewoonten van toeristen.

'Weerstand' en 'terugtrekking' zijn gedragingen die een negatief aspect met zich meedragen. Burgers die op deze manier met recreatieve ontwikkelingen en recreatieparken omgaan zullen voornamelijk overlast ervaren. Met name de gedraging 'weerstand' moet men

proberen te voorkomen. Dit kan door burgers bij toeristische ontwikkelingen te betrekken. Bij de gedraging 'terugtrekking' zijn burgers bijvoorbeeld bezorgd over het behoud van eigen lokale cultuur. In overleg tussen burgers, eigenaren van recreatieparken en overheden kan deze bezorgdheid omgevormd worden naar een positieve houding. 'Grenshandhaving' komt vaker voor. Veel burgers zullen economisch willen meeprofiteren van recreatie en de negatieve effecten neutraliseren. Door de gedraging 'revitalisering' tracht de burger de traditionele cultuur te behouden door bijvoorbeeld specifieke gewoonten van een gebied als toeristische attractie te profileren. De gedraging 'overname' komt weinig voor, burgers zullen in beperkte mate de leefstijl en gewoonten van toeristen overnemen. Burgers zijn gericht op het beschermen van hun eigen cultuur.

Reacties op toeristische ontwikkelingen zijn enerzijds afhankelijk van de sociale en culturele karakteristieken van de 'toeristontvangende' gemeenschap en anderzijds van het niveau van de toeristische ontwikkeling. In een beginstadium zal recreatie tot een gedraging van grenshandhaving leiden. Bij een ontwikkeling naar massatoerisme is de kans groot dat er vormen van weerstand ontstaan.

5.4. Ruimtelijke effecten

Recreatie biedt voor- en nadelen voor burgers. Nadelen hebben veelal te maken met vormen van overlast. Hierbij kan gedacht worden aan verstoring van rust, vervuiling, lawaai, vernielingen, confrontatie met andere gebruiken en omgangsvormen en het delen van lokale voorzieningen (Abma et al, 2005). Deze nadelen worden voornamelijk ervaren door dorpsbewoners.

Uit onderzoek van Brouwer (1999) blijkt dat toerisme niet leidt tot ontwrichting van lokale verhoudingen, het speelt eerder een ondersteunende rol bij het bijeenhouden van de lokale bevolking. Toerisme heeft een positieve invloed op de economische situatie van een gebied. Trots speelt ook een rol, de bevolking wil haar omgeving mooi houden en met trots aan toeristen laten zien. Burgers wegen de voor- en nadelen tegen elkaar af. Zij evalueren directe overlast zoals verkeersdrukke, parkeerproblemen, vernielingen en lawaai en vergelijken die met de waargenomen voordelen zoals leefbaarheid en voorzieningen. Ontwikkeling van toerisme kan ook leiden tot infrastructuur gerelateerde problemen voor een gemeenschap. De vraag naar voorzieningen, hotels, restaurants en dergelijk zijn een belasting op de infrastructuur (Cottrel, 2001). Toerisme kan het landelijk gebied niet redden, maar het landelijk gebied kan niet zonder toerisme. Belangrijk hierbij is dat toeristische ontwikkelingen in samenspraak met de bevolking gebeurt, de mensen moeten 'positief medeplichtig' gemaakt worden. Zo wordt toerisme als economische activiteit verweven met

sociale ontwikkeling van een gebied (van Broekhuizen en van der Ploeg, 1997). Veel leiders/inwoners hebben ontdekt dat het aanmoedigen van grote aantallen bezoekers om naar een kleine gemeenschap te komen vaak leidt tot problemen (Cottrel, 2001). Burgers uit kleinere dorpen ervaren meer overlast van toerisme dan die uit grotere plaatsen (Abma et al, 2005). Dit is te verklaren doordat recreatie in kleine dorpen vaak zichtbaarder is en doordat burgers sneller in aanraking komen met toeristen.

5.5. Economische effecten

Voordelen van toerisme zijn vaak economisch gerelateerd. Toerisme wordt gezien als een bron van inkomsten en werkgelegenheid en het draagt bij aan het in stand houden van voorzieningen (Abma et al, 2005). Recreatie is van belang voor de lokale arbeidsmarkt en de lokale ondernemers. Het al dan niet profijt hebben van toerisme blijkt een belangrijke verklarende factor voor de mate van overlast die wordt ervaren. Recreatie en toerisme zorgen voor gunstige werkgelegenheidseffecten, het is laag-drempelig qua opleidingsniveau en er werken veel vrouwen in de sector.

Voor de overheid is toerisme een aantrekkelijke vorm van economische ontwikkeling (Lewis, 1998). Toerisme is economisch gezien makkelijk te ontwikkelen in een gebied, er zijn geen grote investeringen voor nodigen economische ontwikkeling kan ondernomen worden door bewoners van de gemeenschap. Toerisme is relatief schoon, het verhoogt de recreatiemogelijkheden voor een gemeenschap. Naast het creëren van banen en inkomsten, zorgt toerisme vaak ook voor recreatieve mogelijkheden voor de gemeenschap. Er zijn misschien attracties gebouwd voor de toeristen, hier kunnen ook de bewoners van de gemeenschap van profiteren.

De fase waarin toerisme zich bevindt is belangrijk. Indien toerisme een belangrijke economische rol speelt in een gebied, het zorgt voor werkgelegenheid en draagt bij aan het voorzieningenniveau van dorpen, staan bewoners positief tegenover de ontwikkeling van recreatie. Indien toerisme en recreatie in een gebied nog in de kinderschoenen staat, profiteert slechts een klein deel van de bevolking van de ontwikkeling. Bewoners zijn hierdoor negatiever over recreatie en toerisme.

5.6. Ruimtelijke kwaliteit

Burgers vinden het verhogen van ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling belangrijk (Ruimtexmilieu, nd). Hierbij is een duidelijke link met recreatieparken te maken, voor recreatieparken is een aantrekkelijke omgeving van groot belang. Gebruikswaarde,

belevingswaarde en toekomstwaarde vormen samen de ruimtelijke kwaliteit. Ruimtelijke kwaliteit betekent niet voor iedereen hetzelfde. In paragraaf 5.2. is gebleken dat mensen verschillende beelden hebben bij het platteland. Zo hebben zij ook verschillende beelden van ruimtelijke kwaliteit. (RLG, 2004). In figuur 19 is te zien wat verstaan wordt onder gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde.

Gebruikswaarde	Belevingswaarde	Toekomstwaarde
Doelmatigheid	Diversiteit	Duurzaamheid
Functionele samenhang	Identiteit	Aanpasbaarheid
Doelmatig gebruik	Schoonheid	Flexibiliteit
Bereikbaarheid	Attractiviteit	Ontwikkeling
Faciliteiten	Herkenbaarheid	Beheersbaarheid

Figuur 19. Ruimtelijke kwaliteit (Ruimtexmilieu). Eigen bewerking

Het verhogen van ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling is een belangrijk aspect bij recreatie. Voor recreatie is een aantrekkelijke omgeving van groot belang. Aspecten die bij ruimtelijke kwaliteit een rol spelen zijn; goede bereikbaarheid, faciliteiten die ook beschikbaar zijn voor burgers en niet alleen voor parkgasten. Een recreatiepark heeft op die manier een meerwaarde voor de burgers. Een divers en attractief recreatiepark zorgt ook voor een positieve invloed op de houding van burgers. Indien een recreatiepark bijvoorbeeld een duidelijke link heeft met het verleden van een gebied, zullen burgers en parkgasten dit waarderen. Flexibiliteit en aanpasbaarheid spelen een belangrijke rol bij de toekomstwaarde. Welke mogelijkheden biedt het recreatiepark indien het niet meer de functie van recreatiepark heeft? In veel gevallen zullen de accommodaties op de parken gebruikt kunnen worden als reguliere woningen. Uit onderzoek van Veeneklaas et al (2004) komen verschillende kenmerken naar voren wat men storend vindt in het landschap. Natuur wordt hoog gewaardeerd zolang er een zekere mate van orde valt te herkennen. In een groene setting (natuur, landbouw en recreatie) worden technische elementen negatief gewaardeerd. Dit is afhankelijk van het bouw materiaal (in afnemende mate van storendheid: staal, beton en baksteen), omvang en kleurstelling. Rommelig en druk kan ook als storend worden ervaren. Afwisseling wordt positief gewaardeerd, dit moet echter niet overdreven worden.

Duurzaam toerisme

Steeds meer mensen beschouwen aandacht en zorg voor natuur en milieu als een absolute voorwaarde om economische welvaart voor de toekomst te garanderen. Veel hulpbronnen

waarover de mens beschikt zijn schaars en uniek. Duurzame ontwikkeling, zoals gedefinieerd door de World Commission on Environment and Development van de Verenigde Naties is: een ontwikkeling die in de behoefte van de huidige generatie voorziet zonder dat het vermogen om toekomstige generaties in hun behoeften te voorzien wordt aangetast (Cottrel, 2001).

Toerisme is gebaseerd op aantrekkelijke bestemmingen. Voor veel toeristen is een ongerepte natuur, een aantrekkelijk landschap, cultureel erfgoed, een gastvrije bevolking en een schoon milieu belangrijk (Beunders en Boers, 2003). Deze elementen bepalen het karakter van een bestemming maar zijn ook kwetsbaar. Bij de komst van toeristen ontstaat vaak economische bloei, door overbelasting van de omgeving, kan de komst van toeristen leiden tot vernietiging van de aantrekkelijkheid van de bestemming. De maatschappelijke druk om duurzaam te ondernemen en aandacht te geven aan milieuproblemen te geven zorgt voor extra aandacht voor de toeristische sector. De ontwikkeling van duurzaam toerisme wordt gezien als de kans om de paradox in de sector te bestrijden (Bleckman, 2010). Duurzaam toerisme betekent harmonie tussen toerist en bevolking in het bestemmingsgebied, de bevolking moet profijt hebben van toerisme en niet het slachtoffer ervan zijn. Tevens moet er rekening worden gehouden met de kwetsbaarheid van de natuur.

Duurzaamheid wordt steeds belangrijker met betrekking tot het creëren van kansen voor toekomstige generaties. Hieronder volgen een aantal principes die van belang zijn bij duurzaam toerisme.

- De omgeving en het milieu bezitten een intrinsieke waarde en het lange termijn perspectief is hierbij belangrijker dan het korte termijn perspectief. Op die manier wordt de waarde voor de toekomstige generatie bewaard.
- Toerisme moet een positieve factor zijn met de potentie om zowel de gemeenschap, de plek zelf als de bezoeker van het gebied in de behoeften te voorzien.
- Toeristische activiteiten moeten op een juiste wijze gesitueerd worden zodat er rekening wordt gehouden met de omvang, het landschap en het karakter van het gebied.
- Tussen de bezoeker, plaats en ontvangende gemeenschap moet gezocht worden naar een harmonie.

Bij duurzaamheid gaat het dus om het voorzien in de huidige en toekomstige behoeften van zowel toeristen als ondernemers.

5.7. Beantwoording deelvragen

Het doel van dit hoofdstuk was inzichtelijk maken welke betekenis het platteland heeft. Tevens wordt de rol van het platteland ten opzichte van recreatie besproken. De volgende deelvraag kwam in dit hoofdstuk aan bod en zal nu beantwoord worden.

Deelvraag: welke effecten hebben recreatieparken op de omgeving?

De effecten van recreatieparken op de omgeving zijn op te delen in de volgende aspecten:

Locatie: veel mensen denken aan ruimte en rust op het platteland, hierbij overheersen de agrarische functies zoals boeren, landbouw en koeien. Jongeren hebben sterke voorkeur voor ruige, autonome en spectaculaire natuur, ouderen houden meer van het agrarische cultuurlandschap.

Ligging: nadelen van recreatie heeft meestal te maken met vormen van overlast. Hierbij kan gedacht worden aan verstoring van rust, vervuiling, lawaai, vernielingen, confrontatie met andere gebruikers en omgangsvormen en het delen van lokale voorzieningen. Burgers uit kleine dorpen ervaren meer overlast van toerisme dan die uit grotere plaatsen. Recreatie is in kleine vaak zichtbaarder en burgers komen sneller in aanraking met toeristen. Ontwikkeling kan leiden tot infrastructuur gerelateerde problemen.

Economische effecten: voordelen van toerisme zijn vaak economisch van aard, toerisme wordt gezien als een bron van inkomsten en werkgelegenheid en het draagt bij aan het in stand houden van voorzieningen. Recreatie is van groot belang voor de lokale arbeidsmarkt en de lokale ondernemers. Het al dan niet profijt hebben van toerisme blijkt een belangrijke verklarende factor voor de mate van overlast die wordt ervaren. Tevens zorgen recreatie en toerisme voor gunstige werkgelegenheidseffecten.

Ruimtelijke kwaliteit: burgers vinden het verhogen van ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling belangrijk. Voor recreatieparken is een aantrekkelijke omgeving van groot belang. Bij ruimtelijke kwaliteit moet onder andere gedacht worden aan; diversiteit, attractiviteit, duurzaamheid. Steeds meer mensen beschouwen aandacht en zorg voor natuur en milieu als absolute voorwaarde om economische welvaart voor toekomst te garanderen.

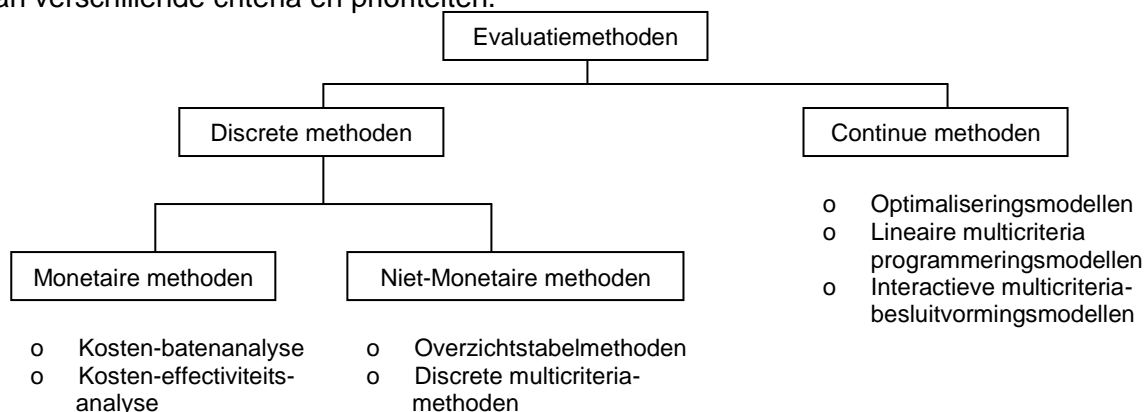
De bevindingen in dit hoofdstuk worden gebruikt in hoofdstuk 6. In hoofdstuk 6 worden verschillende parken geobserveerd en wordt gekeken in welke mate recreatieparken invloed hebben op de omgeving.

6. De praktijk

Om er achter te komen wat de invloed van recreatieparken is op de omgeving worden in dit hoofdstuk verschillende parken onderzocht. De beoordeling is uitgevoerd door middel van een Multi-criteria analyse, in paragraaf 6.1. wordt een toelichting gegeven op deze methode. De criteria die bij het onderzoek aan bod komen worden in paragraaf 6.1.2. behandeld. In paragraaf 6.1.2. wordt ingegaan op de selectie van de recreatieparken. Om de uitkomst in een beter perspectief te plaatsen worden in de paragrafen 6.2 tot 6.5 de verschillende parken behandeld. In paragraaf 6.6. wordt een vergelijking uitgevoerd tussen de verschillende parken.

6.1. Uitleg multicriteria analyse

Evaluatiemethoden zijn in eerste instantie op te delen in discrete en continue methoden (Hellendoorn, 2001). Bij de discrete methoden zijn het aantal alternatieven begrensd, bij de continue methoden zijn het aantal alternatieven onbegrensd en zijn de alternatieven afhankelijk van elkaar (zie figuur 20). In dit onderzoek is het aantal alternatieven begrensd, er moet dus gekeken worden naar de discrete methoden. De discrete methoden zijn op te delen in monetaire methoden en niet-monetaire methoden. De monetaire methoden kunnen worden toegepast indien de door de alternatieven veroorzaakte effecten in overwegende mate in geld kunnen worden uitgedrukt. Bij het onderzoek naar recreatieparken gaat het om moeilijk op geld te waarderen effecten, dit valt onder de niet-monetaire methoden. Bij de overzichtstabelmethoden wordt de informatie over effecten van alternatieven nader gestructureerd. Bij de multicriteria methode worden de alternatieven gerangschikt in het licht van verschillende criteria en prioriteiten.

Figuur 20. Evaluatiemethoden (Hellendoorn, 2001) Eigen bewerking.

Een multicriteria analyse is een hulpmiddel om besluitvormingsprocessen te structureren en om besluitmakers te helpen bij het vinden van een optimale balans tussen conflicterende doelen (Sijtsma, 2006). Bij een multicriteria analyse kan gebruik worden gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve meetschalen. Hierdoor is de methode zeer geschikt om multidisciplinaire problemen te behandelen. De methode leent zich het best voor situaties waarin er sprake is van meerdere soorten van waardetoekenning aan criteria en/of meerdere objectieven die verschillende soorten van waarden kennen. Een multicriteria analyse kan verdeeld worden in een impact analyse en beleidsevaluatie (Shefer & Kaess, 1990). In het eerste geval ligt de nadruk met name op de waardetoekenning aan de criteria, in het tweede geval op het ordenen van de criteria (Sijtsma et al, 1998).

Een multicriteria analyse wordt voorgesteld in een matrix met de alternatieven als kolommen, de criteria in rijen en de waarderingen in de cellen. In dit onderzoek worden verschillende recreatieparken met elkaar vergeleken. Een multicriteria analyse doorloopt de volgende stappen (Ciemer, 2002):

- Formuleren van criteria
- Bepalen scores per alternatief
- Standaardisatie
- Gewichten per criterium toekennen
- Vaststellen rangorde alternatieven per criteriumgroep
- Gevoeligheidsanalyse

Het belang van een criterium wordt meegenomen in de beoordeling. Dit wordt gedaan door middel van het toekennen van gewichten aan de verschillende criteria. De criteria die in de multicriteria analyse tabel staan komen voort uit de gegevens van de hoofdstukken 3, 4 en 5. De criteria zijn locatie, ligging, economie en ruimtelijke kwaliteit. Aan ieder criteria is een wegingpercentage toegekend.

Een essentieel onderdeel van een multicriteria analyse is het uitvoeren van een gevoeligheidsanalyse. Door deze gevoeligheidsanalyse worden de onzekerheden aangepakt. Voor een gegeven multicriteria analyse wordt onderzocht hoe een verandering in een score van een criterium het uiteindelijke resultaat van de multicriteria analyse kan beïnvloeden.

6.2. Criteria en variabelen

In deze paragraaf komen de criteria en variabelen aan bod. De volgende criteria worden besproken; locatie, ligging, economische effecten en ruimtelijke kwaliteit. Tevens wordt ingegaan op de wegingpercentages. Bij de verschillende criteria wordt ook de verdeling in de scores aangegeven. In figuur 21 is de verdeling tussen de variabelen en de weging te zien.

Variabelen		
	Weging	
Locatie	35%	
<i>Onderverdeeld:</i>		Landschap Uitstraling omgeving
Ligging	15%	
<i>Onderverdeeld:</i>		Bereikbaarheid Afstand grote steden
Economische effecten	35%	
Ruimtelijke kwaliteit	15%	
<i>Onderverdeeld:</i>		Diversiteit Duurzaamheid
Totaal	100%	

Figuur 21. Criteria en wegingpercentages

Locatie (35%)

Het landschap en de zichtbaarheid van een park zijn belangrijke criteria bij het onderzoek naar de invloed van een recreatiepark op de omgeving. Het platteland met daarin boeren, koeien en groen wordt hoog gewaardeerd door mensen, een recreatiepark verstoort dit beeld. De mate van zichtbaarheid van een recreatiepark speelt dan ook een belangrijke rol bij de invloed van recreatieparken op de omgeving, vandaar de keuze om dit criterium voor 35% mee te laten wegen.

Bij dit criterium wordt ingegaan op het type landschap. Zeekleigebieden, laagveengebieden en droogmakerijen zijn landschappen die zeer open zijn. De landschapstypen heuvelland, zandgebied en rivierengebied worden gezien als gesloten gebieden. In een open landschap

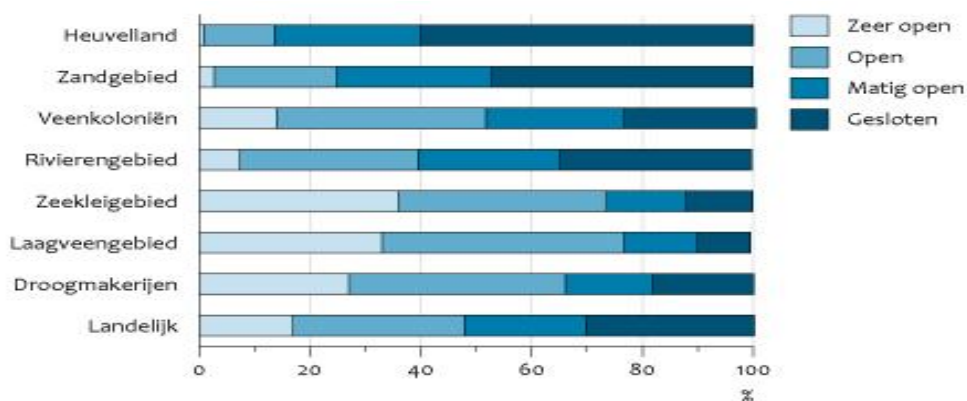
heeft een recreatiepark een negatieve invloed op de omgeving (score 4). In een bosrijke, gesloten, omgeving heeft een recreatiepark een meerwaarde voor de omgeving (score 8).

In de figuren 22 en 23 is te zien welke typen landschap er zijn in Nederland en hoe deze worden beoordeeld op het gebied van open en geslotenheid. Uit deze gegevens kan een beeld worden gemaakt van de mate van openheid/geslotenheid per provincie. Friesland, Groningen en Zeeland bestaan voornamelijk uit zeekleigebied en laagveengebied en kan gekwalificeerd worden als 'zeer open landschap'. Drenthe, Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant bestaan voornamelijk uit het landschapstype zandgebied, wat gekwalificeerd is als een gesloten landschap. In Flevoland en Zuid-Holland bestaan uit open landschappen. Flevoland is een droogmakerij en Zuid-Holland bestaat voornamelijk uit laagveengebied.

Figuur 22. Landschapstypologie (Compendium voor de Leefomgeving, 2003)

Noord-Holland is op te delen in laagveengebied, zeekleigebied, droogmakerij en kustzone en valt daarmee onder een open landschap. De typen laagveengebied, zandgebied en rivierengebied komen voor in Utrecht, er is sprake van een open landschap.

Figuur 23. Openheid per landschap (Compendium voor de Leefomgeving, 2003)

In de multicriteria analyse krijgen de zeekleigebieden, laagveengebieden en droogmakerijen een score van 4. Heuvelland, zandgebieden vallen onder een gesloten landschapstype en krijgen de score 8. De Veenkoloniën en rivierengebieden zijn hiertussen gelegen qua geslotenheid van landschapstype en ontvangen als score 6.

Hierbij gaat het om de vraag in hoeverre het park zichtbaar is vanaf de toegangswegen en de omgeving van het park. Indien een park duidelijk zichtbaar is vanaf de toegangswegen heeft dit een negatieve invloed op de omgeving (score 4). Het recreatiepark verstoort op die manier het beeld wat mensen van het platteland hebben: rust, ruimte en groen. Een andere mogelijkheid is dat het park wel zichtbaar is vanaf de toegangswegen maar dat het park landschappelijk ingepast is door bomen en begroeiing (score 6). Indien het park niet zichtbaar is vanaf de toegangswegen krijgt het park de score 8.

Ligging (15%)

Dit criterium is aan de ene kant goed meetbaar maar het is moeilijk in te schatten welke kernen bezocht worden door de gasten van een recreatiepark, vandaar de keus om dit criterium voor 15% mee te laten wegen bij de analyse. De meeste bezoekers van recreatieparken komen met de auto. Bij dit criterium wordt er gekeken naar de afstand van het recreatiepark naar de autosnelweg. Indien de bezoekers van een recreatiepark zeer geregeld gebruik moeten maken van kleine lokale wegen heeft dit meer impact op de omgeving dan als de bezoeker binnen enkele kilometers via de autosnelweg zijn weg kan vervolgen. In hoofdstuk 5 is gebleken dat bewoners een toenemende verkeersdruk als hinderlijk ervaren. Dit criterium gaat in op de afstand, in kilometers, tussen het recreatiepark en de autosnelweg en geeft zodoende inzicht in de bereikbaarheid van het park. De invloed op de omgeving is het geringst als het de autosnelweg zich binnen 1 km van het recreatiepark bevindt (score 8). Indien de bezoekers van een recreatiepark meer dan 20 km over lokale wegen moeten heeft dit een negatieve invloed op de omgeving (score 4).

Uit hoofdstuk 5 is gebleken dat burgers uit kleinere dorpen meer overlast ervaren van toerisme dan burgers uit grotere plaatsen. Gesteld kan worden dat de invloed van recreatieparken in kleinere dorpen groter is dan de invloed van recreatieparken in grotere steden. Bij dit criterium wordt gekeken welke dorpen en steden, in de rest van het onderzoek kernen genoemd, zich in de omgeving van het recreatiepark bevinden. Een grote kern (meer dan 10.000 inwoners) binnen een straal van 10 km is een positief aspect op het gebied van invloed van een recreatiepark (score 8). Indien de afstand naar een grote kern meer dan 30 km bedraagt wordt de score 4 toegekend.

Economische effecten (35%)

Uit hoofdstuk 5 is gebleken dat economische effecten belangrijk zijn bij het bepalen van de invloed van recreatieparken. Tevens is het criterium goed meetbaar, vandaar dat er voor gekozen is om dit aspect voor 35% mee te tellen. Indien mensen profijt hebben van een recreatiepark, wat het geval is bij het creëren van werkgelegenheid, beoordelen mensen recreatieparken positiever. Economische effecten spelen een belangrijke rol bij de manier waarop burgers tegenover recreatieparken staan. Bij dit criterium gaat het om de economische gevolgen van een recreatiepark, er wordt gekeken in hoeverre het park zorgt voor werkgelegenheid. Een belangrijk aspect hierbij is de vraag of het recreatiepark veel of weinig faciliteiten biedt. Faciliteiten als een zwembad en horecagelegenheden bieden meer werkgelegenheid dan een park dat slechts enkele speeltoestellen als faciliteiten aanbiedt. De scores zijn hierbij als volgt verdeeld; score 4 indien het park geen faciliteiten bezit. Indien het park 1 tot en met 3 faciliteiten heeft wordt de score 6 gegeven.

In figuur 24 is een overzicht te vinden van de criteria en scores. De streepjes geven aan dat daar geen score gegeven wordt.

Ruimtelijke kwaliteit (15%)

Gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde, deze waarden vormen samen ruimtelijke kwaliteit. Indien een park weinig diversiteit/attractiviteit biedt en duurzaamheid geen enkele rol speelt, heeft het park geen meerwaarde voor het gebied. Ruimtelijke kwaliteit is een meer subjectief criterium, het is moeilijk te meten, vandaar de keuze om dit aspect voor 15% mee te laten tellen bij de analyse. Ruimtelijke kwaliteit wordt in dit onderzoek op twee manieren bekeken; diversiteit en duurzaamheid. Indien het park geen diversiteit in bebouwing biedt krijgt het park de score 4. Een park wat diversiteit biedt krijgt de score 8.

Het andere aspect is duurzaamheid. Indien het park zich bezig houdt met duurzaamheid/duurzaam toerisme krijgt het park de score 8. Parken die hier niet op gericht zijn ontvangen de score 4.

Score	4	5	6	7	8
Locatie					
Landschap	Open landschap (zeeklei-, laagveengebieden en droogmakerijen)	-	Matig gesloten landschap (veenkolonieren, rivierengebied)	-	Gesloten (heuvelen en zandlandschap)
Uitstraling omgeving	Park duidelijk zichtbaar vanaf toegangsweg	-	Park wel zichtbaar vanaf toegangsweg maar landschappelijk ingepast.	-	Niet zichtbaar vanaf de toegangsweg.
Ligging					
Bereikbaarheid (ligging recreatiepark t.o.v. Auto-snelweg)	Meer dan 20 km	Binnen straal van 15 km	Binnen straal van 10 km	Binnen straal van 5 km	Binnen straal van 1 km
Afstand grote kernen	Meer dan 30 km	Binnen straal van 25 km	Binnen straal van 20 km	Binnen straal van 15 km	Binnen straal van 10 km
Ruimtelijke kwaliteit	Park biedt geen faciliteiten.	-	Park biedt 1 tot 3 faciliteiten.	-	Park biedt meer dan 4 faciliteiten.
Diversiteit	Park biedt geen diversiteit		Park biedt weinig diversiteit		Park biedt veel diversiteit
Duurzaamheid	Park houdt zich niet bezig met duurzame aspecten		Duurzame aspecten spelen een kleine rol		Park richt zich sterk op duurzaam toerisme

Figuur 24 Criteria en scores.

Selectie recreatieparken

In de voorgaande hoofdstukken is voren gekomen dat verschillende aspecten een rol spelen bij recreatieparken. Recreatieparken zijn er veel verschillende soorten. In deze analyse is ervoor gekozen om recreatieparken in vier verschillende provincies te onderzoeken, twee recreatieparken in een gebied dat gekenmerkt wordt door een gesloten landschapstype en twee recreatieparken in een gebied met een open landschapstype. Een ander punt bij de selectie van recreatieparken is de grootte van de recreatieparken. Recreatieparken verschillen sterk van grootte, ze variëren van enkele accommodaties tot ruim 500 accommodaties. Gekozen is om twee kleinschalige en twee grootschalige recreatieparken te onderzoeken. Onder kleinschalige recreatieparken worden recreatieparken verstaan met minder dan 100 accommodaties. Onder grootschalige recreatieparken worden recreatieparken verstaan met meer dan 200 accommodaties. De volgende recreatieparken voldoen aan deze selectiecriteria:

- Waterpark Yn'e Lyte. Dit park is gelegen in Grou (Zeekleigebied) in de provincie Friesland en bestaat uit ruim 250 accommodaties.
- Recreatiepark Het Vennenbos. Dit park is gelegen in Hapert (Zandlandschap) in de provincie Noord- Brabant en bestaat uit ruim 520 accommodaties.
- Park Scorleduyn. Dit park is gelegen in Schoorl (Kustzone) in Noord- Holland en bestaat uit 44 accommodaties.
- Bungalowpark Kastelenhof. Dit park is gelegen Garderen (Zandlandschap) in de provincie Gelderland en bestaat uit 22 accommodaties.

6.3. Waterpark Yn'e Lijte

Waterpark Yn'e Lijte is gelegen in de provincie Friesland in een zeekleigebied. Een zeekleilandschap is vlak en open. Begroeiing is beperkt in dit gebied, Yn'e Lijte is goed zichtbaar vanaf de wegen rondom het waterpark. De autosnelweg is nabij het park, op ongeveer 2 km afstand. Sneek. Binnen 10 km afstand zijn twee kernen gelegen, Leeuwarden en Sneek.

Faciliteiten die door het park aangeboden worden zijn onder andere; speeltoestellen, zwembad, midgetgolf, jeu de boulesbaan, eigen trailerhelling voor boten, zeilschool, restaurant, bowlingbaan en een winkel. Het park bestaat uit ruim 250 accommodaties.

Score	Locatie		Ligging		Economische effecten	Ruimtelijke kwaliteit	
	Landschap	Uitstraling omgeving	Bereikbaarheid	Afstand grote kernen		Diversiteit	Duurzaamheid
	Zeer open landschap, weinig begroeiing	Park is goed zichtbaar vanaf de toegangswegen	Ongeveer 2 km afstand	Leeuwarden en Sneek binnen straal van 20km	Ruim aanbod faciliteiten waar personeel voor nodig is. Zwambad, midgetgolf, restaurants, bowlingbaan, lifestyle winkel enzovoort.	Verscheidenheid aan bebouwing, verschillende typen accommodaties	Duurzaamheid speelt geen rol.
Score	4	4	7	6	8	8	4

Figuur 25. Scoretabel 'Yn'e Lijte'.

Waterpark Yn'e Lijte biedt verschillende typen accommodaties aan, van luxe woningen tot trekkershutten. Sportieve activiteiten spelen een belangrijke rol op het park, er worden veel activiteiten georganiseerd.

6.4. Recreatiepark Het Vennenbos

Recreatiepark Het Vennenbos is in Noord-Brabant gelegen in een zandlandschap. Het park is omsloten door groen en niet zichtbaar vanaf de wegen. De autosnelweg is gelegen op 8 km afstand. In de omgeving van recreatiepark Het Vennenbos bevinden zich meerdere grote kernen. De accommodaties zijn aan elkaar geschakeld in wisselende samenstellingen, van 3 tot ruim 20 accommodaties. Tevens zijn er enkele vrijstaande accommodaties.

Score	Locatie		Ligging		Economische effecten	Ruimtelijke kwaliteit	
	Landschap	Uitstraling omgeving	Bereikbaarheid	Afstand grote kernen		Diversiteit	Duurzaamheid
	Gesloten landschap	Niet zichtbaar vanaf toegangswegen	Veel faciliteiten waar personeel voor nodig is. zwembad, bowlingbanen, speelpaleis, restaurants	Bladel, Eersel en Reusel binnen straal van 10 km. Valkenswaard binnen straal van 20 km	Veel faciliteiten waar personeel voor nodig is. zwembad, bowlingbanen, speelpaleis, restaurants	Weinig diversiteit in bebouwing, verschillende typen accommodaties	Duurzaamheid speelt geen rol.
Score	8	8	8	8	8	6	4

Figuur 26. Scoretabel 'Het Vennenbos'.

Het Vennenbos is een groot park met vele faciliteiten variërend van een subtropisch waterparadijs, indoorspeelparadijs, bowlingbanen, all-weather-tennisbane⁸, midgetgolfbanen en diverse eetgelegenheden.

6.5. Park Scorleduyn

Park Scorleduyn is gelegen in Schoorl, in de provincie Noord-Holland, in de kustzone. Het is een open landschap maar de duinen zorgen voor beschutting en natuurlijke begroeiing. Het park is zichtbaar vanaf de weg, maar gescheiden van de weg door middel van bomen en begroeiing. De afstand tussen Park Scorleduyn en de autosnelweg is ruim 11 km. Er zijn diverse grote kernen, Schoorl, Warmenhuizen en Bergen, binnen een straal van 10 km. Er zijn geen faciliteiten op het park aanwezig, de economische effecten zijn dus gering. De accommodaties zijn luxe buitenhuizen, het park is ruim opgezet.

Score	Locatie		Ligging		Economische effecten	Ruimtelijke kwaliteit	
	Landschap	Uitstraling omgeving	Bereikbaarheid	Afstand grote kernen		Diversiteit	Duurzaamheid
	Open landschap met begroeiing	Park is zichtbaar maar omringd door bomen en begroeiing.	Ongeveer 11 km afstand	Schoorl, Warmenhuizen en Bergen binnen 10 km. Langedijk binnen 15 km.	Restaurant	Geen diversiteit in bebouwing, verschillend typen accommodaties	Duurzaamheid speelt geen rol.
Score	6	6	5	8	6	4	4

Figuur 27. Scoretabel Scorleduyn.

6.6. Bungalowpark Kastelenhof

Bungalowpark Kastelenhof is gelegen in de provincie Gelderland. Het park ligt op de Veluwe in een zandgebied. Het park is niet zichtbaar vanaf de omliggende wegen. De afstand tussen bungalowpark Kastelenhof en de autosnelweg bedraagt ruim 6 km. De kern Putten is binnen een straal van 10 km van het park gelegen. Er zijn enkele faciliteiten op het park aanwezig. Het is een klein park dat ruim opgezet is. Alle appartementen zijn verschillend van bouw, de accommodaties zijn vernoemd naar kastelen.

Score	Locatie		Ligging		Economische effecten	Ruimtelijke kwaliteit	
	Landschap	Uitstraling omgeving	Bereikbaarheid	Afstand grote kernen		Diversiteit	Duurzaamheid
	Gesloten landschap	Niet zichtbaar vanaf toegangswegen.	Ongeveer 6 km afstand.	Putten binnen straal van 10 km. Ermelo, Harderwijk, Barneveld en Apeldoorn binnen 20 km	Geen faciliteiten waar personeel voor nodig is.	Diversiteit in bebouwing,	Duurzaamheid speelt geen rol.
Score	8	8	7	8	4	8	4

Figuur 28. Scoretabel 'Kastelenhof'.

6.7. Vergelijking

In onderstaande figuur 28 zijn de scores die in de voorgaande paragrafen aan de parken zijn toegekend opgenomen. De variabele 'Ruimtelijke kwaliteit' scoort het laagst. De ruimtelijke kwaliteit speelt een grote rol bij, onder andere, de attractiviteit en duurzaamheid van een recreatiepark. Een ander opvallend punt is dat drie van de vier parken grote kernen in de omgeving hebben, binnen een straal van 10 km.

Park Scorleduyn scoort het laagst, dit komt doordat het een kleinschalig park is met weinig faciliteiten en doordat het gelegen is in een open landschap. Recreatiepark Vennenbos scoort het hoogst, dit heeft het park te danken aan de grootschaligheid en de vele faciliteiten die het park biedt. Het park is gelegen in een gesloten landschap en scoort daar dus ook punten op. Een grootschalig park welke gelegen is in een gesloten landschap, nabij grote kernen, met een aantrekkelijke en diverse bouwstijl en oog voor duurzaamheid heeft de meeste meerwaarde voor een gebied.

	Yn'e Lijte	Het Vennenbos	Scorleduyn	Kastelenhof
Locatie (35%)				
- Landschap	4	8	6	8
- Uitstraling omgeving	4	8	6	8
Ligging (15%)				
- Bereikbaarheid	7	6	5	7
- Afstand grote kernen	6	8	8	8
Economische effecten (35%)	8	8	6	4
Ruimtelijke kwaliteit (15%)				
- Diversiteit	8	6	4	8
- Duurzaamheid	4	4	4	4
Totaal	6.1	7.4	5.8	6.2

Figuur 29. Scoretabel.

Gevoeligheidsanalyse

Een belangrijk onderdeel van de gevoeligheidsanalyse is het effect van de gewichten die toegekend zijn aan de criteria. Voor een deel is dit gebaseerd op de literatuur, er zit echter een ook subjectieve afweging aan.

Score	Landschap	Ligging	Economische effecten	Ruimtelijke kwaliteit	
Scenario A	35%	15%	35%	15%	100%
Scenario B	25%	25%	25%	25%	100%
Scenario C	15%	35%	15%	35%	100%
Scenario D	55%	15%	15%	15%	100%
Scenario E	15%	15%	55%	15%	100%

Figuur 30. Gevoeligheidsanalyse, verschillende verdelingen in percentages.

De gevoeligheid van de multicriteria analyse wordt als volgt onderzocht. In totaal zijn er vijf scenario's, deze scenario's variëren qua verdeling van de gewichten van de criteria. Bij scenario B wegen alle criteria even zwaar. De criteria Ligging en ruimtelijke kwaliteit wegen bij scenario C 35%, de andere criteria wegen voor 15% mee. Bij scenario D is het criterium Landschap als belangrijkste aangeduid, het criterium telt mee voor 55%. Bij scenario E telt het criterium Economische effecten voor 55% mee. In figuur 30 is de verdeling van de gewichten bij de verschillende scenario's te zien. In figuur 31 zijn de scores van de recreatieparken bij de verschillende verdelingen te zien. De veranderingen van gewichten hebben een kleine invloed op de totale uitkomst van de multicriteria analyse. Het Vennenbos scoort bij alle scenario's hoog, Scorleduyn scoort bij de alle scenario's laag. De scores komen wat dichters op elkaar te liggen, de volgorde blijft wel intact. De uitkomst van de Multi criteria analyse geeft dus een eenduidig beeld.

Score	Yn'e Lijte	Het Vennenbos	Scorleduyn	Kastelenhof
Scenario A	6.1	7.4	5.8	6.2
Scenario B	6.1	7	5.6	6.3
Scenario C	6.2	6.6	5.5	6.5
Scenario D	5.3	7.4	5.8	7
Scenario E	6.9	7.4	5.8	5.4

Figuur 31. Gevoeligheidsanalyse, scoretabel bij de verschillende verdelingen.

7. Conclusies

Ter afsluiting van het onderzoek worden in dit laatste hoofdstuk de belangrijkste conclusies besproken. In het tweede deel wordt ingegaan op recreatieparken in de toekomst. Het hoofdstuk zal afsluiten met een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek.

Locatie

De invloed van een recreatiepark op de omgeving is sterk te koppelen aan het type landschap. Een recreatiepark in een open landschap heeft een negatieve invloed op de omgeving. Deze parken zijn namelijk goed zichtbaar vanuit de omgeving en hierdoor wordt het beeld dat Nederlanders van het platteland hebben, rust, ruimte, groen en koeien, verstoord. Open landschappen zijn zeekelegebieden, laagveengebieden en droogmakerijen. Deze landschappen zijn te vinden in Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, Friesland, Groningen en Flevoland. Een park is in deze gebieden goed zichtbaar vanuit de omgeving. Deze zichtbaarheid verstoort het beeld wat mensen hebben van het platteland, namelijk beplanting, boswallen, grazend vee, plat landschap, landweggetjes, woeste gronden. Recreatieparken die in een gesloten, kleinschaliger gebied hebben minder invloed op de omgeving. Parken zijn dan minder zichtbaar en het beeld wat mensen hebben van het platteland blijft beter behouden. Heuvelland, zandgebied en rivierengebied behoren tot de meer gesloten landschappen. Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg zijn provincies waar deze gesloten landschappen te vinden zijn.

Ligging

Indien er in de omgeving van een recreatiepark alleen kleine plaatsen gelegen zijn is er sprake van een grotere invloed op de omgeving dan als er grote dorpen/steden in de omgeving aanwezig zijn. Door de nabijheid van grote kernen is de druk van een recreatiepark op de omgeving minder, de bezoekers verdelen zich meer.

Economische aspecten

Het aantal faciliteiten dat een park biedt kan ook op verschillende manieren benaderd worden. Indien een park veel faciliteiten bezit kan dit als positieve invloed op de omgeving worden gezien, men blijft dan vaker op het recreatiepark zelf aanwezig met als gevolg dat de invloed op de omgeving beperkt is. Door de faciliteiten van parken ook toegankelijk te maken voor de plaatselijke bewoners maken op die manier kennis met de parken, parken kunnen zich op die manier positief profileren richting de burgers. Burgers profiteren hierdoor mee van de parken en voelen minder weerstand tegen de parken en de parkgasten. Het economische

aspect speelt ook een rol. De lokale ondernemers verdienen minder geld indien de bezoekers minder uitstapjes maken. Voor plattelanders is het echter wel van groot belang dat zij zich realiseren dat er nieuwe economische impulsen nodig zijn om het platteland leefbaar te houden.

Ruimtelijke kwaliteit

Toerisme kan leiden tot negatieve gevoelens. Hier moet te allen tijde voor gewaakt worden. Het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit en het tegengaan van verrommeling vinden burgers belangrijk. Een schoon milieu en een onaangetast landschap zijn belangrijk voor de toekomst van het landelijk gebied. Als bestemmingen duurzaam ontwikkeld worden, komt dit de kwaliteit van het aanbod en van de vakantie-ervaring van de toerist ten goede. Duurzame parken, die ecologisch verantwoord en energiezuinig zijn hebben minder invloed op de omgeving. Grootschalige parken zullen door de omvang al snel meer overlast qua verkeer, geluid en dergelijke veroorzaken. Deze grootschalige parken, waar een groot deel van de bevolking in geïnteresseerd is, hebben echter wel een positieve invloed op de economische aspecten. Duurzaamheid speelt nu nog maar een kleine/geen rol bij de meeste recreatieparken.

Toekomst recreatieparken

Een grootschalig park dat gelegen is in een gesloten landschap, nabij grote kernen, met een aantrekkelijke en diverse bouwstijl en oog voor duurzaamheid heeft de meeste meerwaarde voor een gebied. De huidige parken zijn vaak naar binnen gericht en hebben het contact met de maatschappij verloren. Ze staan op zichzelf in het landschap. Per recreatiepark moeten keuzes gemaakt worden voor bepaalde typen consumenten en differentiatie. Mensen hebben behoefte om er regelmatig tussenuit te gaan. Aandacht voor meer variatie bij de recreatieparken is van belang, de vakantieganger moet met een verhaal thuis kunnen komen. Hierbij is diversiteit in de bungalows en aandacht voor duurzaamheid, thematisering en beleving van groot belang.

Vakantie is essentieel voor mensen, mensen hebben echter verschillende motieven om met vakantie te gaan. Voor een deel is sensatie en spanning belangrijk, deze groep zoekt actie in de natuur en de aandacht is gericht op attracties. De eigen mentale en fysieke mogelijkheden worden getest tegen de eisen die de omgeving stelt. Het landschap en de voorzieningen moeten ten dienste staan van recreanten. Aan de andere kant speelt rust en bezinning een rol. Voor deze groep is een arcadisch landschap met verwijzingen naar het verleden en 'echte natuur' belangrijk. Rust en ruimte worden hoog gewaardeerd. Het is van belang dat er een goede afweging wordt gemaakt tussen parken die gericht zijn op sensatie

en pret en parken waar rust, ruimte en duurzaamheid een grote rol speelt. Gewaakt moet worden voor het ontwikkelen van grootschalige parken, gericht op sensatie en spanning, dichtbij kwetsbare natuurgebieden. De invloed van een dergelijk recreatiepark is te groot voor dergelijke gebieden. Een deel van de mensen zoekt rust en ruimte in het landelijk gebied, een ander deel zoekt meer avontuur en wil iets beleven in het landelijk gebied. Om deze verschillen te kunnen waarborgen moeten overheden en burgers dicht bij de ontwikkelingen in het landelijk gebied betrokken worden. Op die manier kan een goede afweging worden gemaakt tussen wat wel en niet past op het platteland. Diversiteit van recreatieparken is van groot belang. Zo kunnen verschillende typen mensen een vakantie naar hun eigen behoeften vinden. De diversiteit van de landschappen, maar ook van de recreatieve omgeving moet behouden blijven. Het landelijk gebied is zeer divers en verandert voortdurend doordat het dynamisch is en het onder invloed staat van maatschappelijke, economische, technologische en ruimtelijke ontwikkelingen. Het is dan ook niet mogelijk om één visie te maken voor heel Nederland. Per gebied zal bekeken moeten worden hoe er invulling aan gegeven wordt.

Het landelijk gebied zal de komende decennia ingrijpend veranderen. Deze dynamiek moet gebruikt worden om het aanbod aan recreatiemogelijkheden te laten meegroeien met de behoeften van de samenleving. In de toekomst moet er voor gewaakt worden dat er her en der recreatieparken ontstaan. Eerst moet worden bekeken of er recreatieparken in de betreffende omgeving gelegen zijn en of deze een succes zijn of niet. Mocht het recreatiepark niet goed functioneren, dan moet er eerst gekeken worden of het recreatiepark aangepakt kan worden alvorens een nieuw recreatiepark te plannen. Recreatieparken moeten gezien worden als een positieve factor om de gemeenschap, de plaats en de bezoekers in zijn behoeften te voorzien. Tevens moet rekening worden gehouden met de omvang, het landschap en het karakter van het gebied waarin ze zijn gesitueerd. Nederlanders vinden het platteland belangrijk voor de Nederlandse identiteit en cultuur. Voor een grote groep mensen is ruimte, rust, natuur en groen van groot belang. Omgevingswaarden als beekjes, riviertjes, bomen, boswallen, geen flats, grazend vee vinden mensen aantrekkelijk. Veel mensen denken bij het platteland aan rust en ruimte, verder overheersen in de beeldvorming de agrarische functies zoals boeren, landbouw en koeien. Als de agrariërs uit het landschap verdwijnen, zal dit negatieve gevolgen hebben voor de aantrekkelijkheid van het landschap. Het landelijk gebied moet een afspiegeling vormen van de samenleving. Kwaliteiten als rust, ruimte en groen, welke hoog gewaardeerd worden door de burgers, moeten gekoesterd worden.

Een duurzaam gebouwd park, ecologisch verantwoord, past beter in het landschap. De bezoekers van een dergelijk park zijn vaak ook op zoek naar rust, ruimte en groen. Bij

duurzame ontwikkeling gaat het om ontwikkeling, die in de behoefte van de huidige generaties voorziet zonder dat het vermogen om toekomstige generaties in hun behoeften te voorzien wordt aangetast. Het gaat hierbij om behoeften van zowel toeristen als ondernemers. Bij recreatieparken moet het lange termijn perspectief belangrijker zijn dan het korte termijn perspectief. Het is belangrijk dat er harmonie tussen toerist en bevolking is, burgers moeten profijt hebben van toerisme. Draagkracht is een belangrijk begrip hierbij. Hiermee wordt bedoeld dat een gebied maar een beperkt aantal mensen/activiteiten kan verdragen zonder dat de ecologische, economische, sociale en culturele duurzaamheid in het gedrang komt. Toerisme draagt door de zorg voor bijvoorbeeld behoud van landschappelijke en cultuurhistorische aspecten op bestemmingen ook bij aan duurzaamheid.

Recreatieparken kunnen ook inspelen op vergrijzing. Leegstaande recreatieparken, of recreatieparken die meer leegstaan dan gemiddeld kunnen omgebouwd worden tot zorgwoningen. Veel recreatiewoningen zijn gelijkvloers, wat ideaal voor ouderen is. Tevens kan er servicecentrum bij komen, zodat alle faciliteiten die ouderen nodig hebben aanwezig zijn.

Suggesties voor vervolgonderzoek

De vraagstelling die in dit onderzoek gehanteerd is schept een kader. Aan de ene kant zorgt dit kader voor een focus maar aan de andere kant sluit het andere interessante insteken van het onderzoek uit. Vandaar dat tot slot van dit onderzoek enkele suggesties voor vervolgonderzoek worden gedaan.

Ten eerste het punt wat de komst van een recreatiepark teweeg brengt in een omgeving. Hierbij kan bijvoorbeeld een enquête worden gehouden onder de burgers. Om het onderzoek compleet te maken moet dan in de loop van de jaren gekeken worden of de mening van de burgers verandert als het park er enkele jaren of misschien tientallen jaren staat.

Recreatieparken staan vaak op zichzelf in een landschap. Een oplossing voor deze monocultuur kan zijn dat gewone woningen gemengd worden met recreatiewoningen. Op die manier wordt voorkomen dat er recreatieparken staan die ongeveer tweederde van de tijd leeg staan. In een vervolgonderzoek kan hier aandacht aan besteedt worden.

Een ander punt van vervolgonderzoek gaat in op het type bouw materiaal. Worden recreatieparken die gebouwd zijn met bakstenen, of met natuurlijke elementen zoals hout, hoger gewaardeerd dan recreatiewoningen die uit staal of beton bestaan. Welk type bouw spreekt een recreant aan?

Bronnen

Boeken

Ashworth, G.J. en Dietvorst A.G.J. (1995). *Tourism and spatial transformations*. Biddles Ltd, Guildford.

Beunders, N. en Boers, H. (2003). *De andere kant van de vrije tijd*. Uitgeverij Toerboek bv

van Broekhuizen, R. en van der Ploeg, J. *Over de kwaliteit van plattelandsontwikkeling*. Modern, Bennekom

Cooper et al (1998). *Tourism, principles and practice*. Produced by Addison Wesley Longman Singapore(Pte) Ltd., Printed in Singapore

Daalhuizen, F. en Heins, S. (2001). *Rurale diversiteit en dynamiek. Een wetenschappelijke visie op het Nederlandse platteland in de 21^e eeuw*. Bergdrukkerij, Amersfoort.

Driesen, P et al (1995). *Vernieuwing van het landelijk gebied, een verkenning van strategieën voor een gebiedsgerichte aanpak*. VUGA, 's- Gravenhage

Groote de P, (1995). *Panorama op toerisme*. Garant uitgevers.

Hermans, E.W. en de Roo, G, (2006) *LILA en de Planologie van de contramal*. In boekvorm uitgevers.

Hessels, A., (1973). *Vakantie en vakantiebesteding sinds de eeuwwisseling*. Van Gorcum & Comp. B.V. Assen

Kerstens, A., (1972). *Recreatie en platteland*. H. Veenman & Zonen N.V. Wageningen.

Kooij, P. (1999). *Mythen van de groene ruimte*. nd

Kosters M.J., (1985) *Focus op Toerisme, inleiding op het toeristisch gebeuren*. VUGA Uitgeverij B.V. 's-Gravenhage

Lengkeek, J. (1996). *Vakantie van het leven. Over het belang van recreatie en toerisme*. Boom Amsterdam Meppel

Williams A.M. en Shaw G. (1998). *Tourism & Economic Development*. Biddles Ltd, Guildford and King's Lynn

Woestenburg et al (2009). *Recreatie en Landschap. Van bermtoerisme tot Dance Valley*. Landwerk

Woods M. (2005). Rural Geography. TJ Internatioaal, Padstow, Cornwall

Internet

Abma et al (2005). Recreatie en toerisme als sociaal bindmiddel [online]. Available from: [http://www.stichting-recreatie.com/kicproj.nsf/0/B4772464B76EAC88C1256E1600500D4C/\\$file/Recreatie%20en%20toerisme%20als%20sociaal%20bindmiddel.pdf](http://www.stichting-recreatie.com/kicproj.nsf/0/B4772464B76EAC88C1256E1600500D4C/$file/Recreatie%20en%20toerisme%20als%20sociaal%20bindmiddel.pdf) [Accessed 15 oktober 2009]

Batenburg, E. van. (2009). Bouwen aan een duurzame wijk [online]. Available from: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2009-400242/Masterthesis%20Evelien%20van%20Batenburg.pdf> [Accessed 18 maart 2011]

CBS. (1992). CBS Centraal Bureau voor de Statistiek [Online]. Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen> [Accessed 5 oktober 2009]

CBS (2000), Platteland raakt zijn boeren kwijt [online]. Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/landbouw/publicaties/artikelen/archief/2000/2000-0534-wm.htm> [Accessed 15 oktober 2009]

CBS (2006), Steeds meer vrouwen financieel onafhankelijk [online] Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen-bestedingen/publicaties/artikelen/archief/2006/2006-2011-wm.htm> [Accessed 15 oktober 2009]

CBS (2009). Toerisme en recreatie in cijfers 2009 [online]. Available from: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/CF6D75E3-B5CC-4310-A782-0CAA88C9B1/0/2009g82pub.pdf> [Accessed 15 oktober 2009]

CBSa (nd). Begrippen Toerisme [online]. Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=3205> [Accessed 3 januari 2010]

CBS (2007). Aantal landbouwbedrijven duikt onder 80 duizend [online]. Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/landbouw/publicaties/artikelen/archief/2007/2006-kort-07.htm>. [Accessed 14 januari 2010]

CBSa (2010) Historische reeks van de lange vakantie [online] . Available from: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=03770&D1=0-68&D2=27-39&HD=091215-1131&HDR=T&STB=G1> [Accessed 19 januari 2010]

CBS (2010)c. Prognose, bevolking op 1 januari naar leeftijd en geslacht, 209-2050 [online]. Available from: http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71866_NED&D1=0&D2=0,131-133&D3=a&VW=T [Accessed 25 maart 2010]

CBS (2010d). Gasten in de verblijfsrecreatie; per logiesvorm en herkomst [online]. Available from: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70023ned&D1=0-37&D2=3&D3=3,7,11,15,20,24,28,32,37,41,45,49,54,58,62,66,71,75,79,83,88,92,96,100,105,109,113,117,122,126,130,134,139,143,147,151,156,160,164,168&HD=100423-2309&HDR=T&STB=G1,G2> [Accessed 25 maart 2010]

CBS (2010e). Verblijfsrecreatie meer in trek [online]. Available from: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3063-wm.htm> [Accessed 25 maart 2010]

Goossen, C.M. en de Boer, T.A. (2006). Houding en wensen van bewoners ten aanzien van het begrip Nationaal Landschap [online]. Available from: <http://www2.alterra.wur.nl/Webdocs/PDFFiles/Alterraraapporten/AlterraRapport1306.pdf> [Accessed 3 juni 2010]

Ciemer (2002) Geactualiseerde notitie over multicriteria-analyse in milieueffectrapportage <http://docs1.eia.nl/mer/diversen/mca-brochure.pdf>

Cottrel, S.P. (2001). A Dutch international development approach: sustainable tourism development. In *Parks & Recreation*, volume 36 , pagina 86. http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_20051127.col/5664871

De Bilt (2011) Natuur en landschap [online]. Available from: <http://www.debilt.nl/nl-nl/algemeen/artikelen/vrije-tijd-en-cultuur/natuur-en-landschap.aspx> [Accessed 7 mei 2011]

Dodgson, J., Spackman, M., Pearman, A., and L. Phillips (2001) Multi-Criteria Analysis: a Manual. http://eprints.lse.ac.uk/12761/1/Multi-criteria_Analysis.pdf

Goeldner, C.R. (1992). Trends in North American tourism. In *American Behavioral Scientist*, volume 36, pag. 144. http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_20010801.col/27744099

Frederick, M. (1993). Rural tourism and economic development [online]. Available from: http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_9302.sgm/206542105 in *Economic Development Quarterly* volume 7, pagina 215 [Accessed 18 maart 2011]

Graaf de, K (2007). Recreatiewoningen worden serieuze business [online]. Available from: <http://www.buildingbusiness.com/uploads/pdf/24-29DRECREATIEWONEN+impr.pdf> [Accessed: 18 februari 2008]

Haartsen, T (2002). Platteland; boerenland, natuurterrein of beleidsveld [online] Available from: <http://irs.ub.rug.nl/ppn/241860636> [Accessed: 15 januari 2010]

Havenaar, K (2006). Recreatie en zorg. Available from: <http://irs.ub.rug.nl/ppn/991766024> [Accessed 15 november 2009]

Hellendoorn, J.C. (2001), Evaluatiemethoden ex ante, Afdeling Beleidsevaluatie – en instrumentatie; Ministerie van Financiën; Sdu Uitgevers, Den Haag.

Kenniscentrum Recreatie (2005). Recreatie en toerisme als sociaal bindmiddel op het platteland. [online]. Available from: <http://www.stichting-recreatie.nl/kicproj.nsf/wwwVwContent/B4772464B76EAC88C1256E1600500D4C?OpenDocument&contextdocid=35523654F27DAD7EC1257359004B4826> [Accessed: 20 april 2009]

Kuhlman et al (2005). Landbouw of landschap? [Online]. Available from: http://www.lei.dlo.nl/publicaties/PDF/2005/4_xxx/4_05_05.pdf Accessed 8 maart 2001

Van Loon en Berkens (2008). De toekomst van toerisme, recreatie en vrije tijd. [online]. Available from: <http://www.stichting-recreatie.nl/kicproj.nsf/wwwVwContent/C71250807EBAE147C1257553003B9813?OpenDocument&contextdocid=35523654F27DAD7EC1257359004B4826> [Accessed: 10 april 2009]

Landroof (2008). Aflevering 2 (10-01-2008): Hof van Twente, Dinteloord en snelweg [online]. Available from: <http://www.landroof.nl/profiles/blog/show?id=1398139%3ABlogPost%3A17127> [Accessed 14-01-2008]

Lewis, J.B. (1998). The development of rural tourism. In: Parks & Recreation, volume 33, pagina 99 http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_20051121.col/4723368

Middelkoop, M. van Abma, R (2003). Recreatie op leeftijd [online]. Available from: [http://www.stichtingrecreatie.nl/kicproj.nsf/0/87EDD03EC2E731C6C1256CB000319092/\\$file/Recreatie%20op%20leeftijd.pdf](http://www.stichtingrecreatie.nl/kicproj.nsf/0/87EDD03EC2E731C6C1256CB000319092/$file/Recreatie%20op%20leeftijd.pdf) [Accessed 1 maart 2011]

NVM (nd) Slag om de ruimte [online]. Available from: www.nvm.nl/nvm/getfile?docName=nvm019450 [Accessed 15 oktober 2009]

Philadelphiasupport (2011). Oproep dialoogbijeenkomst toegankelijkheid vakantieparken [online]. Available from: <http://www.philadelphiasupport.nl/nieuws/view/135/oproep-dialoogbijeenkomst-toegankelijkheid-vakantieparken.html> [Accessed 7 mei 2011]

Reijden van der, et al (2003). Tweede woningen, voorraad en ontwikkelingen [online]. Available from: http://www.rigo.nl/rigosite/nl-NL/Onzerepublicaties/Publicatie/_p/itemID/1457/Tweede-woningen--voorraad-en-ontwikkelingen.aspx [Accessed: 5 oktober 2009]

Raad Landelijk Gebied (2002). Voor boeren, burgers en buitenlui [online]. Available from: <http://www.rlg.nl/adviezen/download/rlg028.pdf> [Accessed: 15 januari 2010]

Raad Landelijk Gebied (2004a). Meerwaarde [online]. Available from <http://www.rlg.nl/adviezen/download/rlg044.pdf> [Accessed 14 april 2010]

Raad Landelijk Gebied (2004b). Ontspannen in het groen [online]. Available from: <http://www.rlg.nl/adviezen/download/rlg041.pdf> [Accessed: 16 april 2010]

Recron (2009). Vijf doelgroepen [online]. Available from: <http://www.recron.nl/wps/wcm/connect/Web%20Content/recronwebsite/contentgastvrijnederland/wat+i+s+gastvrij+nl/vijf+doelgroepen> [Accessed: 9 april 2010]

Rogers, Judy (nd). Crossing an administrative boundary: a new approach to leaving the usual domestic environment [online]. Available from: <https://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1260/1260-1.pdf> [accessed: 10 maart 2011]

SER (2005). Kansen voor het platteland [online]. Available from: http://www.ser.nl/~media/DB_Adviezen/2000_2009/2005/b24110%20pdf.ashx [Accessed: 3 januari 2010]

Shaw, G. en William, A.M. (1992). Tourism and tourist cultures in Europe. In American Behavioral Scientist, volume 36 en pagina 155. http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_20010801.col/27773704

Sijtsma et al (1998). Duurzame ontwikkeling in het Waddengebied. Een methode voor het afwegen van economie, natuur, milieu en landschap. Wetenschapswinkel Economie RuG, Groningen

Simon et al (2007). Het beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland [online]. Available from: <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=19569&type=org> [Accessed: 3 januari 2010]

- Steenbekkers et al (2008). Platteland van alle Nederlanders [Online]. Available from: <http://english.scp.nl/publicaties/boeken/9789037703665/Het%20platteland%20van%20alle%20Nederlanders.pdf> [Accessed 30 september 2009]
- Statline (2009). Logiesaccommodaties; capaciteit per regio en logiesvorm [online]. Available from: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70026ned&D1=0,4,14,18,22&D2=0-33&D3=0,12,24,36,48,60,72,84,96,108&HD=100417-2218&HDR=T&STB=G1,G2> [Accessed 9 april 2010]
- Stynes, D. (nd). Economic Impacts of Tourism [online] Available from: <https://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/pdf/ecimpvol1.pdf> [Accessed 19 maart 2011]
- Tuunter, E. en de Jonge, C. (2007). De gevolgen van klimaatverandering voor recreatie en toerisme [Online]. Available from: [http://www.stichtingrecreatie.nl/kicproj.nsf/0/D1EA5B419C3CF8D5C125725E00433847/\\$file/De_gevolgen_van_klimaatverandering_voor_recreatie_en_toerisme.pdf](http://www.stichtingrecreatie.nl/kicproj.nsf/0/D1EA5B419C3CF8D5C125725E00433847/$file/De_gevolgen_van_klimaatverandering_voor_recreatie_en_toerisme.pdf) [Accessed 9 april 2010]
- Visser, P., & Segeren, A. (januari 2004). Geen legalisering permanente bewoning recreatiewoningen. Ruimtelijk Planbureau, Ruimte in Debat , 2-9. Available from: http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/RID_200401_zwart-wit.pdf [Accessed: 30 september 2009]
- Voogd, H (2003). Herziening nodig van beleid recreatiewoningen. [online]. Available from: <http://www.frw.rug.nl/persons/voogd/nirovpap.pdf> [Accessed: 10 april 2009]
- VROM-Inspectie in samenwerking met VNG. (juni 2007). Onrechtmatige bewoning recreatiewoningen. Handreiking voor gemeenten. Den Haag: Ministerie van VROM. Available from: http://www.vrominspectie.nl/Images/7335%20Onrechtmatige%20bewoning%20van%20recreatiewoningen_tcm293-259314.pdf [Accessed: 30 september 2009]
- Van Dam et al (2003) Landelijk wonen [online]. Available from: http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/Landelijk_wonen.pdf [Accessed 15 oktober 2009]
- Uijlings (2007), Biresidentialiteit [online]. Available from: <http://irs.ub.rug.nl/ppn/991766806> [Accessed 15 oktober 2009]
- Van Wijmen, P.C.E (2007). Toerisme en recreatie in het (nationaal) landschap [online]. Available from: http://www.rlg.nl/website/uitgaven/divpublicaties/dp_14.html [Accessed 21 januari 2010]

Weaver, Glenn en Wishard-Lambert, Virginia (1996). Community tourism development: An opportunity for park and recreation departments. In: Parks & Recreation, volume 331, pagina 78 http://p8080-ebSCO.pica.nl.proxy-ub.rug.nl/cgi-bin/ebSCO/afo_20051121.col/90191573

Williams, A. en Shaw, G. (2009) Future play: tourism, recreation and land use [online]. Available from: http://www.sciencedirect.com.proxy-ub.rug.nl/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VB0-4Y3V1JY-P-1&_cdi=5912&_user=4385132&_pii=S0264837709001495&_origin=search&_zone=rslt_list_item&_coverDate=12%2F31%2F2009&_sk=999739999.8998&wchp=dGLbVlb-zSkWb&md5=c2c0e2772fec02c416ae7cd2a0407429&ie=/sdarticle.pdf [Accessed 19 maart 2011]

World Tourism Organization (2011). Why tourism [online]. Available from: <http://unwto.org/en/about/tourism> [Accessed: 10 maart 2011].